

Näytteitä Inkerin murteista 2¹

Narvusin Fyödrömaan, Ropsun ja Kurkulan kylistä

Narvusin kylissä puhutut murteet liittyvät erittäin läheisesti Viron Inkerin (Rosonan) murteeseen, mistä on olemassa Julius Mägisten yksityiskohtainen äännehistoriallinen tutkimus v:lta 1925 Rosona (Eesti-Ingeri) murde pääjooned (lyhennetty RMP). Narvusin murteiden äänne- ja muoto-opissa on hyvin vähän Viron Inkerin murteista poikkeavaa, mutta sanastossa sitä vastoin enemmän, erittäinkin Narvusin merenrantakylien sanavarastossa.

Äänneopillisista erikoispiirteistä huomattavimmat ovat seuraavat kaksi ilmiötä:

1. Kolmi- ja useampitavuisten sanojen toisen tavun yksinäisvokaali on tavallisesti jonkin verran redusoitunut pitkän ensi tavun jäljessä. Niissä kaksitavuisissa sanoissa joiden ensi tavu on pitkä sekä useampitavuisissa sanoissa on sananloppuinen yksinäisvokaali, mikäli se ei ole kokonaan kadonnut, yleensä redusoitunut, soinnittomien äänteiden (varsinkin geminaattaklusiilien ja kahden soinnittoman konsonantin) jäljessä tavallisesti muuttunut soinnittomaksi. Esimerkkejä Fyödrömaan (Vyötermaan) luterilaisten murteesta (teksteissä olevien lisäksi): *saksam boran tšäkkpripvillarjka* 'kiharavillainen saksanvuohi'; *säblp* 'riehtilän irtovarsi', *adran värnv* 'vannas', *mussikka* 'mustikka', *ropikko*

¹ Jatkoa Virittäjässä 1953 ss. 384—405 julkaistuihin kielennäytteisiin.

'tuohirove', (korvan) *vaikko*, *heinptširkkv*, *harakka*. Redusoitunutta sisävoakaalia esiintyy joskus sanan painottomassa lopputavussakin: *muutos* 'muuten', *tēdrpm pesove*, *koivun samməl*, *kerram päivps*, *tiesivpt*, *nī oŋ ku porsas häntp tsikkerpš* 'kippurassa'. — Niinkuin teksteistä näkyy on loppuvokaalin kadon asemesta samallakin henkilöllä toisinaan (vahvasti) redusoitunut (resp. soinnittomaksi muuttunut) vokaali. Näin on erittäinkin paussin edellä, mutta myös muuten. Aivan samoin näyttää olleen Rosonan kreikkalaiskatolisten murteessa ainakin 1920-luvulla (ks. myöh.).

Redusoitumisilmiö ei rajoitu vain Fyödrömaan murteeseen, vaan eriasteista redusoituneisuutta ja vokaalien soinnittomuutta esiintyy laajalti Inkerin murteissa: Viron Inkerissä, Narvusin ja Ala-Laukaan murteissa kaikkialla muualakin, samoin (ainakin joillain henkilöillä) Tytärsaaren murteessa, inkerois- murteissa, ja sen lisäksi vatjassa sekä Itä-Vaivaran virolaismurteessa.

Kallivieren (Viron Inkerin) ja Narvusin Ropsun luterilaisten kielestä olen merkinnyt aivan samanlaista jälkitavun yksinäisvokaalien redusoitumista (t. muuttumista soinnittomiksi) kuin Fyödrömaasta: *heinpkuhjv* 'heinäsuova', *läväst külu lehmän mükkinp* 'ammuminen', *sittapömbörp* 'sittapörriäinen', *raentv* t. *raenta* 'lypsinkiulu', *marraskettv* 'marraskesi', *suppinäppa* 'liemikauha'; *kusilaino* 'muurahainen' Kallivieri | *temmvta* (inf.), *kiskomvš*, *arvotuksət*; *tuohi*, *alko kirrōssv* 'kiroilla', *metsp*, *slifkv* 'happamaton kerma', *pitkp aikv*, *lapsennv külin*; *rantalaino* 'Kirjamon ja Kurkulan välisen ranta-alueen asukas' Ropsu.

Rosonan kreikkalaiskatolisten murteesta Mägiste mainitsee RMP ss. 80—85, että sille on ominaista jälkitavujen *o*, *e*, *ö* vokaalien heikkeneminen (Mägisten käyttämän transskription mukaan *ó*, *é*, *ó* -vokaaleiksi) erittäinkin 2. tavussa kun 1. tavu on pitkä, esim. *soitót* 'mänguriistad', *sotkēmā* '(pesu) lööma', *tüttö* 'tüdruk'. »Tihti on seda tumenenud häälikut raske lahutada temale ligidast *u*, *i*, *ü* häälikust. Kuid selle kõrval võib mõnikord samades tingimustes kuulda ikkagi ka puhtaid *o*, *e*, *ö* häälikuid», esim. *katso* ~ *katsó* 'vaata'. Tämän lisäksi on sporadista jälkitavun yksinäisvokaalien redusoituneisuutta esim. *arvotuksət* 'mõistatused', *heposõnka* 'hobusega', *lähtəm* 'öhv', *nauhat* 'paelad', *levvõnka* 'löuaga'. »Kirjeldatud häälikereduksioonid *o*, *e*, *ö* > *ó*, *é*, *ó* ja redutseerumine *a*-, *ä*- resp. *ə*-ks, olemuselt ligidased sisekadureduksioonile, on piiridelt kõikuvad, nii et liig julge oleks siin kindlaimad reegleid püstitama hakata.» Murteen loppuheitosta puhuessaan Mägiste huomauttaa, että Rosonan kreikkalaiskatolisten kielessä voi kaikissa niissä tapauksissa, joissa loppuvokaali on kadonnut Rosonan luterilaisten murteessa, loppuheiton asemesta kuulla soinnitonta loppuvokaalia, esim. *noisi, jülläälä* 'tõusis üles', *multa-penkkri* 'mullakuhi väljaspool seinä ümber'. »Eriti tähelepandav, et -nen noome-neis lõpp-n kadu järele võimaldud helitustumine ~ kadu on ootamatult rohke», esim. *inimeine, õnki*. »Sellist helitustumisnähtust on märgata umbes samal mää-

ral ka Kul [= Kullankylän] luterlasil, Kal. [= Kallivieressä] ta näikse esinevat harva, individuaalselt.»

Aivan niin tyypillistä ja selvää kuin Rosonan murteessa ja muissa virolais-alueetta lähinnä olevissa kylissä redusoituminen ei ole Kurkulanniemen kylissä, vaikka se sielläkin on jokseenkin tavallinen. Esimerkkejä Kurkulan luterilaisten murteesta¹: *kahvõlo*, pn. *Jorrvnoja, kämmõne, le · hmyka:rja, pieksõtti* (lasta); *kirpitsõ* (< ven.) 'tiili', *peremetta* (< ven.) 'pitkäsiima', pn. *Hamalõ* (kylä), *tuohi kiskojä parahitem pois kevväillõ, meijerõ külä oli pitumim mertõ, mie terenävõ veistä*.

Redusoitumisesimerkkejä Pärspään luterilaisten murteesta²: *mie kävim päivõkseltä* 'päiväselä', *järpvä koivu* 'visakoivu' (Viron Inkerissä on tultu jo sisäheittoiseen muotoon *järväine* 'maarjakask' MÄGISTE RMP s. 53; sana on tuttu kautta Inkerin, esim. inkeroismurteiden Viistinässä *järävä*, savakkomurteisessa Kolppanan Vopsin kylässä *jäärävä*); *noissõ* 'nousta, ruveta', *müõ tulemmõ mikäli pääsemõ, rässõ, tännõ, sinnõ, he · inõpe · remä* 'heinäkantamus'. — Eräässä Eesti Keelessä 1933 julkaisemassaan artikkelissa Mägiste on (s. 83) esittänyt samana vuonna tekemistään Pärspään murteen muistiinpanoista (niiden nykyinen kohtalo tietymätön) muutamia esimerkkejä, joista tähän yhteyteen kuuluvat seuraavat kaksi: *uegõnüttä* 'loe aga, loe ometi nüüd', *annagõmiuõv üks tuhadõrublã raxõõä*.

Muutos ei ole tuntematon Suomenlahden saartenkaan vanhassa murteessa, ei ainakaan Tytärsaarella. Tytärsaaren murretta vv. 1896—1897 tutkinut F. Äimä mainitsee: »Korottoman tavun lyhyet vokaalit ovat samoilla henkilöillä [joilla pääpainottomien tavujen pitkät vokaalit ovat lyhentyneet] usein vastaavassa määrässä tavallista lyhyemmät, esim. *mãntõkusniem, pũnõnõistõ lanõkã*» (Äänneopillinen tutkimus Tytärsaaren murteesta s. 10).

Ilmiön esiintymisestä Soikkolan inkeroismurteessa sanoo Sovijärvi FÄTSSI s. 34: »Soinnillisuutensa puolesta redusoituneena esiintyy usein sanansisäinen, painottoman tavun vokaali» ja »Milloin sana esiintyy paussin edellä, on loppuvokaali, niin pitkä kuin lyhyt, ainakin loppuosaltaan soinniton tai kähyäänellinen. Soinnillisuuden redusoituminen on sitä suurempi, mitä pitempi soinniton ääniaines käy edellä.» »Soinnittomia ovat absoluuttisessa lopussa lyhyet loppuvokaalit ja -diftongit, silloin kuin pitkä soinniton konsonanttiaines käy edellä — — —, mutta ne ovat usein sitä myös pitkän tavun ja samalla osittainkin soinnittoman konsonanttiaineksen jäljessä — — —.» Jokunen esimerkki omista Viistinän inkeroismurteen muistiinpanoistani: *vãrtõpnã* 'vãrtinã', *mã vai vähãizen tšauhõkõzin* 'lõin (vitsalla)'; *le · inõko:ivu* 'riippakoivu' (vrt. vatjan

¹ Kurkulan kylässä, jossa oli toista sataa taloa, oli kreikkalaiskatolisia pieni vähemmistö, 12 taloa.

² Suuressa Pärspään kylässä (enemmistönä olevien) kreikkalaiskatolisten ja luterilaisten (n. 10 taloa) kielessä on jonkin verran eroja, etenkin sanastossa, esim. kr.-katolisilla *perõtti, mã, lauta, uks, šõpa* ~ luterilaisilla *tupa, lattia, põütã, ovi, turkki*.

leinakoivu, Vir. 1883 s. 174, vi *leinakask*), (vankkurien) *tislopü* (< ven.), pn. *Me · tsykü:lä; tšizikkA* (muuan pikkulintu, ven. *чужих*), *kaik küli NenovessE* 'kaikki (ne kylät) kuuluivat Nenoven kyläryhmään', *hüö mänit RandavessE*, vieläpä allatiivin päätteessäkin (mikä on harvinaista): *istuskä töho lävitsaälä*.

Vatjan kielen tutkijoista Lauri Kettunen mainitsee että vatjan alueella Pihlaalassa, osittain myös Kerstovalla, vieläpä jossain määrin Joenperälläkin pitkän ensi tavun jäljessä on toisessa tavussa ja säännöllisesti kauempana $a > e$ (t. vähän a :han vivahtava), $ä > e$ (t. avonaisehko, ehkä e :ksi merkittävä (VaKÄH² ss. 138–139). Tekstikokoelmassa Näytteitä vatjan kielestä (SUST LXIII) Kettunen on julkaissut Pontilovan kylän murretta edustavan kielenäytteen, jonka »Puhujalla näkyy olevan selvähköä e :ta ja e :tä a :n ja $ä$:n paikalla ainakin loppuheitto-asemissa, vaikka tuskin täysin johdonmukaisesti», esim. *pokkoinikke* 'vainaja' (s. 114). Joenperän vatjalaismurteesta Kettunen sanoo (s. 144), että » e (< a) ja e (< $ä$) eivät ehkä ole kvantiteetiltaan (eivätkä kvaliteetiltankaan) aivan kauttaaltaan merkinnän mukaiset, mutta loppuheittoa (tai soinnitonta vokaalia) niiden asemesta esiintyy harvoin. (Vapaassa puheessa oli loppuheitto yleistä.)» Joenperän murretta tutkineen P. Aristen mukaan Kettusen $a > e$ tapauksissa on kysymys voimakkaasta redusoitumisesta, esim. *tuemmö, pajatömmö*. Kettusen merkitsemät samassa asemassa olevat soinnittomat vokaalit esim. *revittö, takannE, neizemme* ovat Aristen mielestä suurelta osalta voimakkaasti redusoituneet ja vaihtelevat katotyyppin kanssa, esim. *revitt(n), takann(ö)* (TOOMSE Du dialecte de Vaivara de l'est, ÖESA 1937 I s. 97). Kukkosin sekamurteesta on Lauri Posti tehnyt seuraavanlaisia havaintoja: »Yksinäisvokaalit ovat pitkän ensitavun jäljessä ja kauempana sanassa aina hieman redusoituneita; varsin voimakas on a :n ja $ä$:n (myös A :n ja $Ä$:n) redusoituminen. Jossakin määrin tuntuu redusoitumisen määrä olevan äänneympäristöstä riippuvainen. Erityisen voimakkaasti redusoitunut a tai $ä$ on näissä kielenäytteissä merkitty e :llä. Yksinäisvokaali on sisä- ja loppuheittoasemassa ollessaan myöskin hyvin lyhyt.» (NVK s. 153).

Julius Mägiste, joka kesällä 1943 teki muistiinpanoja eri vatjalaiskylistä¹, on (toistaiseksi käsikirjoituksena olevan) kielenäytekokoelmansa (Vierundfünfzig Woten berichten, Wotische Sprachproben) johdantoluvussa maininnut seuraavan, minkä tekijän hyväntahtoisella luvalla lainaan tähän: »Die Vertretung der ursprünglichen kurzen a und $ä$ der nichtersten Silben, insbesondere im Auslaut, ist, wie man aus den Texten ersieht, ziemlich bunt, da die mit der eventuellen Verkürzung der Vokale öfters verbundene Reduzierung der Stimme qualitative Veränderungen hervorrufen kann (nämlich $a \sim ä \sim v$

¹ Seuraavista vatjalaiskylistä: Kukkoski, Joenperä, Liiva, Luužitsa, Velikinä, Mati, Korvettula, Undova, Kattila, Peen-Rudja, Suur-Rudja, Pummala, Lempola.

~ ∂ ~ ∂ ~ A bzw. \ddot{a} ~ \ddot{a} ~ η ~ ∂ ~ λ). Der ∂ -Variant von a dürfte geläufiger sein als es aus den Texten hervorgeht, wo anstatt ∂ öfters ν , seltener auch \ddot{a} geschrieben steht. In den vordervokalischen Wörtern entspricht diesem ∂ gewöhnlich ein (\ddot{a} >) ε -, $\ddot{\varepsilon}$ -Variant von \ddot{a} , der stets mit einem η bzw. \ddot{a} bezeichnet worden ist, um eine allzu grosse Buntheit in der Vokalbezeichnung zu vermeiden. Die eventuellen Verkürzungen der anderen Vokale der nicht-ersten Silben verursachen keine qualitative Veränderungen (z.B. i > \ddot{i} ~ \ddot{i} ~ i usw.)» Mägisten teksteissä on seuraavanlaisia merkintöjä esim. Joenperästä: *laiskē* 'laiska', *nittē aikē* 'niitto aika', *nittēmā* 'niittämään', *ukko* (- ∂) ja *akkē* | ja *tširjevē kana* 'ukko ja akka ja kirjava kana', *lėnevāt pušmē ν* 'tulevat häät', *sizneisti pušmijē pitāmā* 'sitten ruvettiin häitä viettämään', *päivē, päivē* (- $\nu\partial$) 'päivä', *mār.šē* (- $\ddot{t}\ddot{\varepsilon}$) 'märkä', Luužitsasta: *vōttē* (- $\ddot{t}\ddot{\varepsilon}$) 'vuotta', *kazvōved*, *musikkād* 'kasvoivat mustikat', *lähemmē* (- $mm\partial$) 'lähemme', Korvettulasta: *koirv*, *rihmva*, *miā vėl vargasv* 'varastan', *vargasv* (- sa) 'varastaa (inf.)', *vargvsv* 'varasta!', *vargasettū* (- $tt\eta$), *vātob,etti* 'katsoo että', *tuēb,vāttāmā*, *vihmva* 'saateella', *vaikk* (- $kk\partial$), *tappānū* 'tappelu', *jāvvt*, *nittē*, *tammē*, Pummalasta: *suve η lv* i *ta η v η lv*, *annammv*.

Itä-Vaivaran virolaismurretta foneettisesti tutkinut M. Toomse kiteyttää havaintonsa seuraaviin sääntöihin (mtss. 95—96): »Vokaalien melkoinen redusoituneisuus on Kutrun kylän murteen huomattavimpia ominaisuuksia. Yleensä voitaisiin tämä redusoituminen tutkittaessa jakaa kahteen lajiin: voimakkaampi ja heikompi redusoituneisuus. Voimakkaampaa redusoituneisuutta esiintyy sanan ensi tavun jälkeen milloin se on pitkä: a) tavallisesti i ja e vokaalissa sanan lopussa kaikenlaatuisten soinnittomien konsonanttien jäljessä, esim. *lahti*, *kättē*, *laski*, *ükksē*, *küllē*, *ittsē*, *otkē*, *aikkē*, *sissē*, *öltē*, *kaike*, *üstē*, *üösē*, *mijē* jne.; b) muissa vokaaleissa, tavallisesti soinnittoman geminaatan ja soinnittomien konsonanttiyhtymien jäljessä, esim. *tarkkv*, *laško ν* , *tehk ν* , *juttu ν* , *kottv*, *kuppo ν* , *lähtē*, *tekkē*, *kāsku ν* , *küssē* jne.; c) toista tavua kauempana tapahtuu päätteessä redusoituminen kaikissa vokaaleissa, jokaisen geminaatan tai konsonanttiyhtymän jälkeen, esim. *katoikkēsē*, *tappasimmo ν* , *tappajallē*, *polvisillv*, *avälē*, *oposellē*, *tüttärikko*, *varastettē*, *mökkšittē*, *kuniņkv*, *prisenē* jne.; d) sama reduktio esiintyy $i:n$ ja $e:n$ ollessa kyseessä myös yksinäisen soinnittoman konsonantin jäljessä jos ensimmäinen tavu on pitkä, esim. *uonesē*, *vākesē*, *süömākē*, *juttukē* jne. Samoin on laita tapauksissa *opettamisē* jne. Tämän lisäksi esiintyy voimakkaampaa reduktiota vieläpä sanan sisässäkin paikoittain sanan loppuosassa, esim. *üvākkäisēst* jne.

Sopii edelleen huomauttaa, että jo mainitut voimakkaasti redusoituneet vokaalit, joiden kesto on suht. lyhyt (kymografimittausten mukaan suunnilleen 2—5 1/100 sek.; vrt. ensi tavun lyhyen vokaalin keston, joka on keskimäärin 9—10 1/100 sek.), esiintyvät usein täysin soinnittomina vokaaleina, mikä

tapahtuu varsinkin soinnittomien äänteiden naapuruudessa, esim. *lahti, tarkka, varastetti* jne.

Voimakkaamman redusoituneisuuden lisäksi, josta juuri on ollut puhe, voi samoin havaita sanassa ja päätteessä heikompaa redusoituneisuutta, milloin ko. vokaali on tavallista lyhempi — seikka jota ei ole pantu ilmi teksteissä, esim. *allä, siltä, kaŋkää, uonē, läh^hmö, tullö, kuttu^uitä, aŋtamö, annetti, kunuŋkäs* jne.

Sitä paitsi ovat monet redusoituneet *a*:t jotka kuuluvat ryhmään *b*), ilmeisesti ratkaisevasti siirtyneet vivahdukseen *ə*, esim. *piikə* (nom. pl. *piiket*), *ikkə, lauppə* jne.»

Tie sisä- ja loppuvokaalin katoon käy vokaalin heikkenemisen kautta.¹ Tästä kehityskulusta edellä kuvattu suomalais-vahtjalais-virolainen alue antaa hyvin havainnollisen kuvan.

Yksinäisvokaalien redusoituminen (resp. kehittyminen soinnittomiksi) selity y mielestäni samasta alkusyystä kuin seuraavassa puheeksi otettava muutoslimiö.²

2. Jälkitavujen myöhäsyntyisten pitkien vokaalien edustus Narvusin—Ala-Laukaan murteissa on horjuva. Fyödrömaan teksteissä olen ne useimmiten merkinnyt puolipitkiksi, toisinaan pitkiksi, harvoin (ehkä liian harvoin) lyhyiksi. Näiden edustustapojen välillä en ole saattanut havaita säännöllisyyttä. Paussin seuratessa on merkinnöissäni tavallisesti vain puolipitkää ja pitkää vokaalia. Lyhytvokaaliset esimerkit rajoittuvat muistiinpanoissani yleensä puhetahdin sisäasemiin, ja monet tapaukset ovat sellaisia että sananloppuista lyhyttä vokaalia seuraava sana on vokaalialkuinen.³ — Voisi ennakolta olettaa, että pitkä vokaalikesto olisi *s e l v y y s s y i s t ä* säilynyt joissain määrättyissä muotoryhmissä, mutta tällaistaakaan en ole varmuudella huomannut. Tarpeellisen selvyyden syntymiseen riittää lyhytkin kvantiteetti,

¹ Esim. suomen lounaismurteissa, joissa vokaalien katoaminen on monipuolisempaa kuin missään muissa suomen murteissa, on joissakin loppuheittotapauksissa (erittäinkin paussin edellä) soinnittomia tai epätäydellisesti äännettyjä loppuvokaaleja, TOIVONEN Tutkimus Halikon kielestä s. 10 ja OJANSUU LMÄH I ss. 195—197.

² Vokaalien redusoituminen on tuttua muissakin ims. kielissä kuin nyt mainituissa. Esim. osassa lyydiläismurteita *a*-, *ä*-loppuusten sanojen loppuvokaalina esiintyvä *e*, *e*: *akke*, *akke* (tai niinkuin usein omilla pohjoislyydiläisissä muistiinpanoissani *ə*: *ŋvūtta* 'syvyyttä', *baūškə* 'pappi' ym.) on sekin äänneredusoinnin tulos (ks. TURUNEN LyMÄH II ss. 157—160).

³ Esim. lyydin murteissa on *s ä ä n t ö n ä*, että sananloppuinen pitkä vokaali on lyhen-
tynyt seuraavan sanan alkaessa vokaalilla, esim. *suadⁱäi, kaŋad* 'saivat paljon kalaa', *šibed*
oldⁱä, jūnⁱnät šilid levedūt '(haukan) siivet olivat yhteensä syltä leveät', *eŋdži, obrazuoie* 'enti-
siin jumalankuviin' (Haljärven murretta). — Huom. myös osassa savakkomurteita tavattava
puŋmenat 'omenat' (Keltto, Saakrovan kylä). Yleensä savakkomurteissa on kuitenkin *pū-*
omenat (esim. Koprinan Tihkovitsa).

koska alkup. yksinäisvokaali vastaavanlaisessa tavuasemassa tavallisesti joko on kadonnut tai redusoitunut, kun taas pitkistä vokaalista kehittynyt lyhyt vokaali ei näissä murteissa milloinkaan ole kadonnut eikä redusoitunut (toisin on Itä-Vaivaran virolaismurteessa). Jokin esimerkki (teksteissä esiintyvien lisäksi) Fyödrömaan luterilaisten murteesta: *lapsil saotti*, (*ropikko* 'rove') *višarņkõ panti kīņ; višatà tširrà* 'heitetään kiekkoa', *tšiuhkà* 'sivalla' vähäsen (hevosta selkään), *višt lienõ sāt* 'myrsky' (kun) *linnut tšikertät* t. *tširtellõt*, *hīri tšīpisõ*, *razva tširisõ*, *vesi tšolajà* t. *tšolisõ*, *harakka tšakattà*, *sirkkune tiukkà*, *vihma tuhustà* t. *tihustà*, *mie män eisi* (so. hevosta yöksi paimentamaan). Alkuperäisenkin 1. tavun pitkä vokaali on joutuessaan yhdyssanan jälkiosana suht. painottomaan asemaan voinut jonkin verran lyhentyä, esim. *poik sie uot sasipä* 'pörröpää' (*sasi* sanasta vielä: *siul õn hiukset sasis* 'pörrössä'; sana näyttää olevan virol. laina, vrt. viron *sasis* 'verwirrt, verwickelt').

Jokseenkin samalla tasolla ovat jälkitavujen etymologisesti pitkät vokaalit Viron Inkerissä. Esimerkkejä Kallivierestä: *kovast löi välkkü* 'salamaa'; *mie män huonèn takkà*, *käet ol liakkät* 'likaiset', *poikv mäni* (lakassa) *tütõj jürë krapistammà* 'tytön viereen nukkumaan'; (rikkinäiset) *vättõt šiškatattà* 'retkuvat päällä', (refl. infinitiivit) *kāntis*, *kiertis*, *näüttis*. Ropsun luterilaisten kielestä (tässä julkaistujen arvoitusten kielessä olevien esimerkkien lisäksi): *katseli minnū; višatà trillà* 'heitetään kiekkoa', *sirkkune tiukkà*, *istuskà* 'istututukaa!'

Rosonan murteen tutkimuksessaan Mägiste on merkinnyt pitkän vokaalin, mutta hän huomauttaa nimenomaan: »Ei kahtle, et see tähendamisviis poleks õige, kuna siin esinevate andmete allikaks on olnud murdekõnelejate vanemiku keel — viimases aga õngi pikkvokaal kindlasti alal. Ainult mõnikord individuaalse nähtusena tahaks teda tähendada poolpikaks lühenenuks, seda enam, mida noorema murdepõlvega on tegu. Igatahes viib praegune noorpõlv, kahtlemata eestikeelsest koolist ja elavnenud läbikäimisest eestlastega suuresti hoogu saanud, kõnesoleva pika vokaali lühenemise lõpule. Kr.-kat. murdeosa kohta maksab eelõeldu veel enam. Säälsel järgsilpide pikka vokaali võibki tähele panna ainult veel vanakesil, kellele murre on veel elav, kuna keskealisele ja nooremale põlvele, kellele oma murre on surnud vene k. kõrval, teeksimegi ülekohtu selle pikaks märkimisega.» (s. 92)

Kettusella on SM I ss. 291—294 Viron Inkerin Kullan kylästä pari kielenäytettä (puhunut Aleksanter Angerja), joissa jälkitavuihin on merkitty tavallisesti pitkä vokaali, mutta joskus puolipitkä, esim. — — — *e · ikhã sa · ļami sū · õ, mä · nivät ka · mmari ma · kkãmà, hä · nell, oli ko · lt po · ikà, tu · lļõ ko · ttì, tu · le pitãmã miun na · ppà kī.*

Narvusin Kirjamon murteesta olen merkinnyt samanlaista pituuden kirjavuutta: *vennään ussollissil* 'venäjänuskovaisilla', *istuskã* (imperat.); *savvu kirventã*

silmijp, tuohi ov välillä 'tuohi on salolla'; *se mäni iha umpsukkula* 'upoksiin', *männel üötä olti nuotal koko üö*.

Niissä Narvusin Hakajan kylän kielennäytteissä, jotka Lauri Kettunen on parlografiilla tallettanut ja SM I ss. 285—290 julkaissut, on jälkitavuuissa tav. merkitty pitkä vokaali, mutta alaviitassa Kettunen huomauttaa: »Jälkitavujen pitkän vokaalin asemesta usein puolipitkä (jopa miltei lyhyt)».

Aivan samanlaista »säännöttömyyttä» osoittavat Kurkulan ja Pärspään kylistä olevat muistiinpanoni, esim. Kurkula: *tuohest tehti verkom pulloji ~ -ja, tedret kukertät*, (koirat) *kimā pittät t. pulmī pittät t. kiltā pittät*; Pärspää: *saje ol lüönt viljal lammā, sikāli, tākāli, äiti pursi* 'hieroo pyykkiä' | Kurkula: *lintu on sipisaolla, lehm on härillä*, (lammas) *pässillä, koirat kimoilla, lehmä poikiä, mäni hämärikkö häppimä* (sanottiin jos ennen iltaa meni kylään), *kiukān all oli nātala, laiskūs*, pn. *Moisõmpelto*; Pärspää: *se* (nim. äkkipikainen ihminen) *tšärähtä nñku kataipehko, pittä tuos tšäräüttä* 'käristää' *noit läskijp*, (vesi) *tšolisõ, koko vennèn sakkī* 'veneellinen', *ämmähän nñp lapsijv väli* 'hoitaa', *kävelõ kerkiest, nukkū koiruttā* 'koiruuttaan', *üht puhkū ain sattā, turkki krapajā* (kr.-kat. *šupa krapajā*), *millaisiakā mäkiijp, kaikkī tūkkunnā* 'kokonaan', *künsil kükijä* | Pärspää: *mie kedrān kuetta*.

Tytärsaaren murteen kvantiteetista kirjoittaessaan Äimä huomauttaa, että »jotkut indiviidit» ääntävät pääpainottomien tavujen pitkät vokaalit »hiukan tavallista lyhyempinä — puolipitkinä», esim. *monest, on etteij, ol üht lotk ā kotonna, eihän sil taitann, olla üöl mittä pān, alla, hitahaisempā kūtõ, süskū, rästännēnā* (ÄTTM s. 10). — Tytärsaaren murteen lyhytvokaalisia imperatiivin muotoja *merkä, ottaka, älkā antaka* Äimä pitää viron vaikuttamina (s. 46), mitä käsitystä Ojansuukin piti oikeana (SKTT s. 112).

Soikkolan inkeroisurteessa näyttää parastaikaa olevan meneillä sellainen äänne muutos, että pitkät supistumavokaalit ovat lyhenemään päin, eräin tietyin rajoituksin. Sovijärven mukaan (FÄTSI ss. 182—184) tämän äänne muutoksen edellytykset ovat: »Nykyään 3-tavuisissa sanoissa 2. tavun pitkä supistumavokaali on muuttunut tai parhaillaan muuttumassa lyhyeksi, jos 1. tavu on pitkä ja 3. tavu lyhytvokaalinen (avoin tai umpinainen)». »Tämän äänne muutoksen keskeneräisyyttä osoittaa se, että käytetään rinnakkain usein vielä lyhentyneitä ja lyhentymättömiä muotoja», esim. *hülkämmä ~ hülkämä, istussa ~ istüssa* 'istuutua'. Sellaisia muotoryhmiä, joissa muutos esiintyy jo täysin vakiintuneena, Sovijärvi mainitsee *-aya-* ja *-ada-*vartaloisten supistumanominien yksikön partitiivi- ja illatiivimuodot, esim. *harmada* 'harmaata', *pīrassē* 'piirakkaan'. — Muutoksen asemasta inkeroisurteiden muihin äänneilmioihin verrattuna Sovijärvi arvelee: »Puheena oleva lyhentymismuutos on ilmeisesti sukua 3-tavuisien sanojen pidennysilmioille yleensä ja erityisesti niiden sille lajille, joka koskee pitkän 1. tavun omaavia sanoja.»

Myös eri puolilta Soikkolaa olevissa omissa muistiinpanoissani on vain lyhyttä vokaalia *-aγa-*, *-ada-* supistumanominien yks. partitiivissa ja illatiivissa. Refleksiivimuodoissa 2. tavun vokaalin kesto vaihtelee. Esim. Viistinän kylästä merkitsin lyhytvokaalisen *oppissa*: *ei hä jaks oppissa*, mutta samalta puhujalta myös *oppissa*: *sill oli nī raskas oppissa*. Kolmannen tavun ollessa pitkävokaalinen tai -diftonginen toisen tavun pitkä supistumavokaali ei sitä vastoin ole lyhentynyt (SOVIJÄRVI mts. 183), esim. Tammikonnun kylässä: *lōülüä vizattē vettā kivilōim pällō | ja sittā külbisti*. — Jälkitavun pitkä supistumavokaali voi olla inkeröismurteissa jonkin verran lyhentynyt myös muulloin. Sovijärvi huomauttaa, että »Vokaalin vajaapitkä kvantiteettiaste voi esiintyä murteessa muissa paitsi pääpainollisissa tavuissa, joissa on täysipitkä aste», mm. painottomissa supistumavokaaleissa ja sivupainollisissa (myöhäsynt.) vokaaleissa (mtss. 19—20). Merkinnöissäni on puolipitkää vokaalia esim. Tammikonnun kylästä: *ei mil-laistakkā oicehutta* (Inkerin kielellä ole), *on siul Sergei kiucā vari?* 'onko sinulla S. uuni lämmin?'; Rutjan kylästä: *sivā karstā* 'syyhyttää'; Viistinästä: *paimen truvittā* 'soittaa torvella', *haugi tšongerbellō* 'menee vääntelee', *nīn* (aurinko) *häigjā | en nā mittā, maivo pāhtū pohjā* 'palaa pohjaan', *pojat ühellain erahūd | māmōt poiz, illast ain jōhtū mēlē* (arvoituksia); Loan (: Loka) kylästä: *hōlkkā, juoksō travvā*.

Vääränojalta, joka on Soikkolanniemestä itään mentäessä ensimmäinen luterilaiskylä, olen niinkään merkinnyt tavallisen pitkän vokaalin asemesta joskus puolipitkää kestoastetta, esim. *hūō ei pāssēt selville*, (rastas:) *rastāt, hā on nī paha nagramā, kū oγ kiurust kessā | väistrikist ei vähhäkā | ja pāsküest ei päiväkā*.

Hevaankin vähän tunnetusta inkeröismurteesta on Porkalla joitain pitkän vokaalin lyhentymistapauksia: *ommena, pakkenen, reppoja* pitkävokaalisten *om-mēna, pakkēnen, reppōja* muotojen asemesta (PORKKA ID ss. 38, 135). Nämä Hevaan muodot Sovijärvi asettaa sen lyhenemisilmion yhteyteen, joka esiintyy Soikkolan inkeröismurteen edellä mainituissa tapauksissa *harmada, istussa* (FÄTTSI s. 193, alav. 1).

Supistumatietä syntyneen pitkän vokaalin lyheneminen ei ole kokonaan outoa savakkomurteissakaan, vaikka se niissä aivan venäjän kielen rajalla puhuttavissa savakkomurteissa joista sitä olen kuullut, näyttää satunnaiselta. Esim. Koprinan Siiverskan murteesta, jonka tekstejä on julkaistu Vir. 1953 ss. 384—405, olen spontaanisesta puheesta merkinnyt seuraavanlaisia tapauksia, joissa jälkitavun pitkä vokaali on muuttunut puolipitkäksi: *jolla taval se pit kastattā, ku tulivat leipā velaks* (nim. pyytämään), *männā pā ·ivā istumā ku ·amal* (lisäesimerkkejä julkaisemissani teksteissä).

Supistumatietä syntyneiden pitkien vokaalien lyhenyminen on tunnettua myös vatjassa, ainakin eräiden vatjan kylien murteissa. Kettusen havaintojen

mukaan Koslovassa ja Pihlaalassa sekä Joenperässä »ovat pitkät vokaalit kauempana sanan ensi tavua kuitenkin verrattain lyhyet, ehkä sentään enimmäkseen puolipitkää astetta pitemmät.» (VaKÄH² s. 148). Julkaisemansa kielennäytekokoelman yhteydessä Kettunen huomauttaa Joenperän murteesta: »Etymologisesti pitkä vokaali ensi tavua kauempana horjuu tässäkin selvästi puolipitkän (joka on tavallisin), pitkän ja lyhyen välillä» (NVK s. 144). — Samansuuntainen on Lauri Postin käsitys vatjan Kukkosin murteen pitkistä vokaaleista: »Pitkät vokaalit edempänä sanassa eivät tunnu aivan täyspitkiltä, vaikka ne on sellaisiksi merkitty» (VKM s. 153).¹ — Mägiste, joka omalta kuulemaltaan tuntee melkein koko vatjan kielen alueen, mainitsee kielennäytekokoelmansa johdantoluvussa seuraavaa: »Die langen Vokale der nichtersten Silbe weisen im Wotischen eine deutliche Neigung zur Verkürzung auf. Bei der älteren Generation ist die Länge noch vorherrschend, bei der jüngeren Generation dagegen (insoweit sie noch Wotisch kann) überwiegt die halblange Quantität (also $\bar{a} \sim \grave{a}$, $\bar{u} \sim \grave{u}$ usw.). Die Länge und Halblänge ist gewöhnlich auch im Sprachgebrauch einer und derselben Person zu konstatieren.»

Molemmat edellä käsitellyt muutokset, vokaalien redusoituminen ja jälkitavun pitkien vokaalien lyhentyminen, ovat tunnettuja suunnilleen samoissa murteissa resp. kielissä, nim. Viron Inkerin ja niihin läheisesti liittyvissä Narvusin sekä luterilaisten että kreikkalaiskatolisten murteissa, inkeroisurmteissa, vatjassa ja suomensekaisessa Itä-Vaivaran virolaismurteessa. On ilman muuta selvää, että tuollaiset jälkitavun vokaalistoja syvästi järkyttävät muutokset eivät mainitulla alueella voi olla näissä murteissa (resp. kielissä) itsenäisiä, vaan ne ovat syntyneet vieraan kielen voimakkaasta vaikutuksesta. Yhtä ilmeistä on, että tämä vieras kielimuoto on ollut viro, jonka rakenteelle jälkitavun pitkät vokaalit ovat outoja ja jossa vokaalien kato sanan sisässä ja sanan lopussa käsittää mm. ne tapaukset, joissa eriaisteista redusoitumista mainituissa suomen ja vatjan murteissa tav. esiintyy.²

Viron paine on vokaalien kestoasteita mullistaessaan synnyttänyt välittävän asteen, puolipituuden, mutta mielenkiintoista on todeta, että siellä missä tämä paine tietenkin on ollut suurin, nimittäin Itä-Vaivaran virolaismurteessa, tätä välittävää kestoastetta ei kymografimittauksissa ole todettu. Toomse huomauttaa siitä mainitussa erikoistutkimuksessaan (s. 98): »Sanoissa jotka on

¹ Jo O. A. Mustonen luetellessaan sellaisia kohtia »joissa Joenperän 'vatjakko' eroaa Kattilan 'vaista» huomauttaa: »Pitkä vokaali lyhentyä sanan lopussa kiireesti puhuttaessa ja eräissä pikku poikkeuksissa aina, esim. *poolõ* puoleen, *pajattama* pajattamaan» (Vir. 1883 s. 165).

² Eri asemassa todennäköisesti ovat edellä luetellut Koprinan Siiverskan murteen harvinaisehkot jälkitavun pitkän vokaalin puolipituustapaukset. Ne voivat luontevimmin selittyä johtuneiksi venäjän kielen vaikutuksesta. Siiverskan kylä on suomen ja venäjän kielirajalla, itse kyläkin on (ollut) kaksikielinen.

äännetty ehdottomasti samanlaisissa olosuhteissa esiintyi kahta aivan erilaista foneettista tyyppiä: joko 1) lyhyt vokaali, esim. redusoitunut, jonka kesto oli suunnilleen 2—5 1/100 sekuntia, tai 2) pitkä vokaali, jonka kesto oli likipitään 14—18 1/100 sekuntia.» Toomsen mielestä on täysin mahdollista, että tässä olisi kysymys inkeriläismurteiden sananloppuisten pitkien ja lyhyiden vokaalien foneettisista jäljistä, ja tämä käsitys on varmasti oikea — samoin kuin sekin Toomsen johtopäätös, että hänen tutkimansa Itä-Vaivarän murre kuuluisi samaan foneettiseen piiriin kuin läheiset inkeriläismurteet ja vatja, joissa on — niinkuin tässä tarkastellusta parista sangen karakteristisesta tapauksesta selviää — samoja erikoispiirteitä ja tendenssejä.

Viron (ja vatjan) vaikutus Narvusin ja Viron Inkerin murteissa ei rajoitu edellä käsitelyihin äänneopillisiin muutoksiin, vaan sitä on huomattavissa myös muoto-opin ja sanaston alalla. Tässä julkaistuissa teksteissä on jo kymmeniä virosta (tai vatjasta — monessa tapauksessa on mahdotonta sanoa kummasta) Narvusin suomeen tulleita sanoja. Tekstien selityksissä niitä on lueteltu neljäntäkymmentä eikä kuitenkaan aivan *k a i k k i a* tekstien mahdollisia virolaisuuksia ole selityksissä mainittu. Virolaisuuksien suuri määrä Narvusin (ja Viron Inkerin) murteissa ei ihmetytä, koska murteiden alue lännessä ja osaksi etelässä rajoittuu voimakkaaseen ja ainakin tällä suunnalla ekspansiiviseen virolaiseen kielialueeseen. Ennen ensimmäistä maailmansotaa yhteys Narvusin kylistä Vieroon on ollut vilkas, kun valtakunnan rajaa ei ollut esteenä. Tämän lisäksi on näillä seuduilla jo kauan ollut melkoinen määrä vakinaisesti tai tilapäisesti asuvia virolaisia, vallankin muutamissa erikoisammateissa kuten kauppiaina, seppinä, mylläreinä, metsänvartijoina ja myös maanviljelijöinä sekä taloissa renkeinä. *S a v a k k o m u r t e i d e n* sanastoa tarkastellessa panee merkille, että läntisissä savakkomurteissa kuten Novasolkan, Moloskovitsan ja Kupanitsan seuduilla, missä virolaisia on asunut runsaasti, virolaisia lainoja viljellään enemmän kuin idempänä. Tämä näkyy tekstien selityksistäkin. Niissä Kupanitsan murteesta on mainittu esim. seuraavanlaisia virolaisuuksia: *hulkkü, sai kättë, ujumä, toitto* (lisäksi Kupanitsassa sellainenkin virolaisuus kuin *praikä* 'paraikaa'), joita esim. kielellisesti ja maantieteellisesti läheisessä Koprinan murteessa ei (tav.) käytetä.

Voimakas vieraan kielen vaikutus on lyhentänyt jälkitavujen vokaalikestoa muuallakin, ja suomen kielen alueella juuri siellä, missä vieras vaikutus on suurin, nim. Tornion murteistossa ja Vermlännin suomessa.

Tornion murteiden alueella on Airilan mukaan paikoin pitkän vokaalin asemesta ensi tavua edempänä lyhyt t. puolipitkä vokaali erittäinkin sanan lopussa (ToM ss. 205, 233). Kuulemassani Junosuvannon Nuuksujärven mur-

teessa en ole milloinkaan jälkitavussa merkinnyt pitkää vokaalia, vaan sen sijasta puolipitkän vokaalin, joskus lyhyen, esim. *taikina vältti* t. *vältti* 'vedeltyy', *ennev vanhåsta* t. *ennev vanhåssen* 'förr i världen', *kala korjathån* 'puhdistetaan', *våev våkhån* 'vältä väkisin'. Vermlannin suomesta, jota enää vain kolmisenkymmentä henkeä pystyy jollain lailla puhumaan (kukaan heistä ei sitä enää käytä jokapäiväisessä puheessaan), ovat seuraavat v. 1954 muistiinpanemani esimerkit: *johi* 'jokin', *ne ol igås kun hiekkoa* 'ne olivat aivan kuin hiekkaa', *se on julma buhumån ruohtalaistagi* 'hän on oivallinen puhumaan ruotsinkieltäkin'.

Sen perusteella että ruotsin kielen vaikutus on lyhentänyt pitkiä jälkitavun vokaaleita Tornion murteissa ja Vermlannin suomalaismurteissa, voisi pitää mahdollisena että lyhentymismuutos myös suomen l o u n a i s m u r t e i s s a, missä pitkät vokaalit ensi tavua edempänä ovat säännöllisesti lyhentyneet, olisi ruotsin kielen aikaansaamaa. — V i r o s s a vokaalien lyhentyminen Saaresten mukaan alkoi tapahtua 14. vuosiadalla (Kaunis emakeel s. 76). Vieras germaaninen vaikutus lienee tässäkin muutoksen syynä.¹

Seuraavista kielennäytteistä n:ot 1—11 ja 12: 1—9 ovat Narvusin Fyödrömaan luterilaisten, n:ot 12: 10—11 Kallivieren kylän, n:ot 12: 12—26 Ropsun luterilaisten ja n:ot 13 ja 14 Kurkulan luterilaisten murretta. Fyödrömaan näytteet on puhunut Ruotsissa Boråsissa 29—30. 6. 1950 ja 15. 1. 1951 Fyödrömaan synnynnäinen (ensimmäisen maailmansodan jälkeen Viron puolelle Hannikeen, sitten Narvaan muuttanut), silloin 70-vuotias Valpuri S i r k k u n e n magnetofoniin, n:ot 1—8 Mail a Voice-merkkiseen levy- ja n:ot 9—11 Elfa-merkkiseen lankamagnetofoniin; arvoitukset (n:o 12) olen merkinnyt muistiin ilman magnetofonia. Kurkulan näytteet olen kirjoittanut kesäkuussa 1951 Ruotsissa pakolaisena elävän, silloin 67-vuotiaan kurkulalaisen Yrjö Reimisaaren sanelun mukaan.

Käyttämäni tarkekirjoituksen johdosta huomautettakoon, että sanansisäiset *k*, *t*, *p* ja *s* ovat soinnillisessa ympäristössä jonkin verran soinnilliset (lähellä puolisoinnillisuutta), vaikkei tätä ole pantu ilmi (poikkeuksia ovat tallenteita kopioidessa merkitsemäni *ladva*, *kedräsit*, *tedri*, joita en ole halunnut muuttaa).

¹ Korrehtuurilisäys. Samalla tavalla on Posti (v:n 1951 promootiossa antamassaan vastauksessa) selittänyt lounaismurteidemme ja viron kielen painottomien vokaalien loppu- ja sisäheiton sekä pitkien vokaalien lyhenemisen kauempana sanassa. »Puheena olevat kvantiteetinmuutokset edellyttävät sellaista painotustyyppiä, jossa sanan ääntämiseen käytettävä intensiteetti mahdollisimman paljon keskitetään pääpainolliseen tavuun. Tämä johtaa lopulta siihen, että lyhyet painottomat vokaalit kokonaan katoavat ja pitkät painottomat vokaalit lyhenevät. Sekä viro että lounaismurteet ovat historiansa aikana olleet sellaisen vieraan vaikutuksen alaisena, jolle on ollut ominaista puheenaoleva sentraalistava painotustapa. Vaikutus on lounaismurteisiin tullut ruotsin kielen taholta, viroon taas alaksan ja mahdollisesti myös Viron ruotsalaismurteiden taholta. Tämä selitysmahdollisuus on tieteellisessä kirjallisuudessa jo muutamia kertoja esitetty, mutta se ei näytä vielä saaneen osakseen riittävää huomiota.»

Soinnillistuminen ei kuitenkaan yleensä ole niin voimakasta ja säännöllistä kuin kuulemissani Soikkolan inkeroismurteissa, joissa vastaavissa asemissa on tav. puolisoinnilliset mediaklusiilit *ç*, *ß*, *ð* ja *z*.

1. Mies joka ymmärsi kaikki kielet

o·li ü·ks mi·es, elläi (tai elläi) | mä·ni me·tsä hu·lkkumä¹ | ja ö·ksü | ja si·s² jä·i ü·öks ma·kkämä | te·ki pū·n allv tu·len | ja . . . | kä·vi ma·kkämä | ni e·i sã·nt nu·kkü | kü·li ki·tinän | pū·stA | ja si·s ka·tsel ü·lös | si·ell oļi kã·rme | ja kã·rme kü·sü mi·ehelt et | »a·vitv mi·nnü mä·ha!» | mu·t mi·es sa·no »mi·e en a·vitv» et »sie | ti·ed, miul va·hinqò» | hä· sano »e·n tie mi·ttä, a·vitv» | ja mi·es ei a·vittant | ja kã·rme sis sa·no et »jo·s et, a·vitv» sa·no »ni . . . | si·s en o·petv siulka·ikkī ki·elī!» (oikeammin ehkä: kaikkij kielij)» | nō· ja mi·es sa·no | »a·vitvön | no ku·i mie a·vitvön?» | »le·ikkä pū· | pa·ne se·m pū·n no·jallv | ja si·s | mi·e tu·lem mä·ha» | ja kã·rme tulī mä·ha | ja o·petti hä·nel ki·eļet | ja mi·es | kä·vi ma·kkämä ja vä·hän aikä kü·lō | pū· kã·tū mä·ha | ja·sis | se·pū· | mi·nel luonnv oļi mi·es³ | sa·no »hü·väm päl e·lit | i hü·väm päl kã·ut» | ja mi·es i·tseksē a·jat·telī | jot »nü·t mä·nem pä·ivv va·lkenō | mä·nenj ka·tsomā | ku·s se pū· kã·tu mä·ha» | ja·ku mäni ka·tsomā | la·dvan all oļi re·po | ja jū·fin all oļi ku·ltvka·str⁴ | ja si·s tulī ko·ttī | jō·tti he·vosen | ja ve·i ne ka·lleukset⁵ ko·ttī | ja tuo kã·rme sa·no ett ei | ke·llä tohi hä·stā | »jos hä·ssvt si·s tu·llō ku·oļema».

ja si·s ku· . . . | o·li tuol e·li na·isenka⁶ hü·vi ri·kkäst | ja . . . | ka·tsel i·kkunast | o·li si·el vi·ljvpe·lto i·kkunnallo⁷ | ja si·s li·nnut no·kkivat sielt mä·st | se·si·elt . . . | no·ni·mä·stv ja | si·s hä·kü·li ku e·mälintu sa·no et »e·lkä no·kkikä mä·st» | et »no·kkikä nist vi·hkoist | pe·remmies⁸ viep vi·hot po·is sis me·il jāp mä·st» | ja na·urahtī | na·ine alko kü·ssü »mi·tä sie na·urot?» | ja mi·es ei sa·o | na·ine jā·llē et »mi·ks et sa·o | mi·nnüks sie na·urot ku et sa·o?» | hä·sano nī·n et »jo·s mie sa·on ni si·s mie ku·oļen» | et »jos ta·hot et mie hä·stan ja ku·oļen ni tu·o miunj ku·olluvā·ttēt» | va·imo a·in na·urahteli | ja tu·op | to·i kuolluvā·ttēt | ja mi·es pani ku·olluvättēt pä·llv | kä·vi pe·ŋkil ku·oļemā | ja . . . | vī·mseks sa·no na·isellv et »la·se nu·o | ku·kot ja ka·nat välillä⁹ | po·is» | ta·htō vi·el e·nne ku·oļemā nä·hä heit | ja: ku ku·kot kanat na·ine laskī po·is | ja si·s . . . | ku·kko ve·nutti ka·ulā jv | sa·no »u·kko ko hu·psu no·isō ku·oļemā¹⁰ | ni a·nta, a·kallv vō·līn»¹¹ | ja va·namies¹² hü·ppvs sielt pe·ŋkilt ja | o·tti nu·rkast | ke·pin | ja ju·oksī . . . | na·ine i·es hü·jā·les | u·lkō | ja sis tu·livvt jā·llē ta·kas | e·letti ku·oļemässā¹³ | e·nnā na·ine ko·nsā ei kü·sünt.

— Missä olet tuon kuullut? Mammako haastoi?

e·n hü·väst mu·issa | vielkō ma·mma hä·sto | va e·i | me·il o·li nã·pnris se·tä | ja hä·oļi o·mpelijv | sis si·el kävi pa·ljo | tuota tuota vä·kkē | i·llall oļi | tuota mi·ehijv tu·pa tā·ünv | ja si·s nī·t nī·t | hä·ssettī | si·s mi·ul jāi pã·hä.

— Että sinä lapsena niitä kuulit?

lä ·psen | ne · ol la ·psennv kü ·ltn.

— Mutta tuosta sadusta sie unohdit jotakin pois?

*ku ·kko sa ·no et »mi ·e ha ·llitsev vi ·skümmnt akkà et ··· | si ·e et | vo ·i ha ·llit
ü ·ht akkà!» | no si ·s nà ·t | mi ·es hü ·ppski vi ·hass et mi ·ks ku ·kko niku o ·petti
häntp | si ·s ko ··· | e ·lettì ri ·kkàst | ja ·ku he ·itp tuji | ni ·t ni ·t ··· | ni ·tp kü ·läi ·
lapsi | sis va ·namies ain o ·petti ni ·llp kü ·lällapsillv | ni · et mä ·nkà | kä ·ümä
ke ·ral me ·tsä | ja si ·s sã ·ttv o ·nnen | ni · |*

*no si ·s ü ·ks po ·ikv lä ·ks me ·tsä kä ·ümä | et o ·nmè e ·tsimä | ja ni ·sa ·mmä¹⁴
ö ·ksn mut hä · oji he ·vosenka | si ·s ko hä pani he ·vosem pü ·hu ki ·m | ni ·j jo lä ·ks
e ·tsimä li ·etä | jo si ·llaikã tuji hu ·ntti ja re ·pi | sen he ·vosev va ·tsal lo ·hk¹⁵ ja
te ·mpo | su ·ojet po ·is vatsast kaik sö ·i jv | ja re ·po oli ni ·n ka ·val jot se · a ·jo sis
he ·inì tá ·ün ··· | hä ·nell oli he ·inì rē ·s ja he ·inì tá ·ün | jv si ·s ko se mi ·es ··· |
po ·ika tuli sihi ta ·kps | ja a ·lko lü ·vvã he ·vost | ei he ·von ·ennã pa ·ikast li ·kkunkã
| ni · | ja si ·s no ·is ka ·tsomã et he ·vosell e ·i o ·ltkã e ·nmã | he ·nkè eikõ he ·lmã¹⁶ |
eikõ su ·oñi eikõ mi ·ttã | si ·tävi ·s¹⁷ sis no ·is to ·in etsimã ri ·kküt | ja sa ·i kõ ·ühüven
kä ·ttē¹⁸ | ei sã ·ntkã ri ·kküt | ni ·.*

Kertomuksensa päätteeksi Valpuri Sirkkunen huomautti: *ki ·eji ei e ·nmã
sa ·o ni si ·rkèst kuin ei oje ha ·mpai sũ ·s.*

Selityksiä: 1. *hulkumã* 'kuljeskelemaan', samoin Viron Inkerissä ja kaikkialla Narvussa, vieläpä esim. Kupanitsan Greblan kylän savakoilla. Vrt. vatjan *uakkua* (KETTUNEN VaKÄH² s. 83) ja viron *hulkuma*. Sanaa ei tunneta enää idempänä, esim. Koprinan, Tuuterin eikä Venjoen savakkomurteissa. — 2. *sis* 'sitten', samoin Viron Inkerissä (Kallivieri), kaikkialla Narvussa (Ropsu, Konnunkylä, Kurkula) ja inkeroismurteissa (*siz* Sovi-JÄRVI FÄTSI s. 69; myös lyhytvokaalista asua kuulee: *siz*). Vrt. vatjan *siz*, *süz* (ALAVA Vatjalaisia häätäpoja s. 73) ja viron *süs*; huom. kuitenkin että esim. Agricolalla (harv.) ja suomen murteissa *süs* 'sitten' (HAKULINEN Suomi 101 s. 36, SKRK I s. 205). Savakoilla on toisin: *sit* ja *sit* 'sitten'. — 3. *se ·pü* | *mi ·nel luonnv oji mi ·es*. Genetiivit *minen* 'minkä', *senen* 'sen' ovat Viron Inkerissä ja Narvussa aivan yleisiä, esim. *minem peräst sie tulit* 'minkä tähden sinä tulit' Kallivieri, Kurkula, Pärsää, *Kirlouks süöp senen* Fyödrömaa; tästä on esimerkkejä myös Porkalla (Ala-Laukaasta: *senen*, *minen* ja *ess. minennã*; ID ss. 84—86) ja Mägistellä (Viron Inkeristä: *minenkã* 'millega', *senen*; RMP ss. 53, 95). *minen* ja *senen*, *minest*, *senest* ym. muotojen alue on maantieteellisesti yhtenäinen, käsittäen Viron Inkerin ja Narvusin lisäksi Soikkolan inkeroismurteet (omat muistiinpanoni Soikkolan eri kylistä; PORKKA ID ss. 84—85, Porkan merkitsemässä Soikkolan Tarinaisten kylästä olevassa kielennäytteessä: *ku tèt senen*, *minen miã käzen* mts. 131), vatjan (*minee*; *senee* 'sen', *senelee* 'sille'; ALAVA Vatjalaisia häätäpoja ss. 22, 25, 72) ja koillis-viron (GRÜNTHAL Eräistä yksitavuisista sanoista ja niiden rinnakkaismuodoista virossa, Suomi V 10; Toomsen Itä-Vaivaran teksteissä: *senest* 'siitä', mts. 120). On luultavaa että *minen*, *senen* (*senest* ym.) muodot ovat syntyneet nojautumalla *ken* pronominin

taivutukseen, niinkuin Grünthal mainitussa kirjoituksessaan otaksuu. — Savakkomurteissa *minen*, *senen* muotoja ei esiinny. — 4. *kultokast* 'kulta-arkku' tunnetaan myös Viron Inkerissä (Kallivieri), vrt. viron *kast*. — 5. *kalleukset* 'kalleudet', samoin Viron Inkerissä ja muuallakin Narvuisissa (resp. *kalleukset*, niinkuin Kurkulassa), vieläpä osassa savakkomurteitakin (esim. Koprinan Siiverskassa *kalleukset*). — 6. *naiserjka* 'vaimon kanssa', vrt. vatjan *nainē* (Ahlqv.), viron *naene* 'vaimo'. *nainen* merkityksessä 'aviovaimo' on myös Suomen kaakkoismurteissa ja Agricolalla: Ukon Naini härsky (enemmän ks. NIRVI Synonyymitutkimuksia ss. 26—27). *-ka* päätteessä Fyödrömaan murteessa on tavallisesti lyhyt vokaali, esim. *merran suput tehti tuohest ja ommelti jurerjka*, niinkuin Viron Inkerissäkin (MÄGISTE RMP s. 53), mutta esim. Pärspään murteessa vokaali on samalla tasolla kuin jälkitavujen myöhäsyntyiset pitkät vokaalit, esim. *mēņkää* 'meden kanssa', *pojanjka, tütōņkää, säplāņkää, jauhoiņka pōvval vālitti* (pyöritettiin) *ūmpārkautta*; aivan poikkeuksellinen on täältä olevissa merkinnoissani redusointitapaus *sāplāņkēp*. — 7. *ikkunnal* (paussin edellä myös: *ikkunnallō*) 'pihalla', samoin Viron Inkerissä, Narvusin Kurkulassa, Soikkolan inkeroisurteessa (täällä *ikkunal*, SOVIJÄRVI FÄTSI s. 73) ja laajalti savakkokalueella (*ikkunal* 'pihalla' esim. Koprinan Siiverska, Kupanitsan Grebla; viimeksimainitussa murteessa nominatiivi kuuluu *ikkunalus*: *meil ol' vua ikkunalus | ei oltkā katukujjā*); vrt. vatjan *akkunalla* 'id.' (KETTUNEN VaKÄH² s. 145), *akkunnalla* (ALAVA Vatjalaisia häätarpojas. 63). — 8. *peremmies* 'isäntä', samoin muuallakin Narvusin luterilaisilla (esim. Kurkula, Pärspää); Narvusin kreikkalaiskatolisilla *peremēs* (PORKKA ID s. 20), inkeroisilla *peremēz* (Viistinä, Loka) t. *perreemēs* (PORKKA mtss. 138, 147), Tyrön äyrämöisillä *perreemies* (PORKKA mts. 20) ja savakoilla *perrēmies* (Kupanitsan Grebla, Kolppanan Vopsi), *perrēmias* (Koprinan Tihkovitsa ja Siiverska). Vrt. viron *peremees*. — 9. *lase* — — — *välillä* 'päästä vapaaksi'; samoin Viron Inkerissä ja Narvuisissa. Savakoilla on jo: *lase välillä* (esim. Koprinan Siiverska, Kupanitsan Grebla). — 10. *noisō kuolemā* 'rupeaa kuolemaan', samoin kuin muualla Narvuisissa ja Viron Inkerissä; myös inkeroisurteissa: *noise-* (Soikkola) ja *nouse-* (Hevaa) 'aufstehen, anfangen' (PORKKA ID s. 53; esim. *tānāvān noizem pezōmā vātteida* Tammikontu); Vrt. vatjan *neisa* 'alkaa, nousta' (KETTUNEN VaKÄH² s. 28), esim. *a s̄ · s ku · i tšū · ntpmā ne · isti nu · rmēa* 'Dann aber, als man sein Ackerpflügen anfang' Undova (Mägisten teksteistä, lyhennetty seuraavassa Mg.). Länsi-inkeriläisten murteiden *noista* ja vatjan *neisa* merkityksessä 'alkaa' on käännöslaina venäjältä, jossa on samanvartaloiset verbit *emamē* 'alkaa' ja *ecmamē* 'nousta' (MÄGISTE Eesti *saama*-futuuri algupärist ja tarvitamiskölblikkusest, Eesti Keel 1936 s. 83). Savakoilla on toisin, esim. *kävvi kuolemā* Kupanitsa Grebla, *kävvi kuolemā* Koprina Siiverska. — 11. *volin* 'vallan', samoin muuallakin Narvuisissa (esim. Kurkulassa) ja Viron Inkerissä ja osassa savakkomurteita (esim. Kupanitsan Greblassa), vrt. viron *voli*, vatjan *voli* (< ven.), esim. *nū · t siā me · jjed, na: zid, vo · li, lāā* 'Nun hast du uns befreiet [liessest zur Freiheit]' Luuzitsa, . . . *ju · ma, t vo · li* '(Das steht in) Gottes Macht' Mati (synt. Korvettulassa) (Mg.). — 12. *vanamies* 'ukko', samoin Viron Inkerissä (*vanamies*, myös *vanamuori*), vrt. vatjan *vanames*, (ARISTE VK s. 86) ja viron *vanamees*. — 13. *kuolemässä* 'kuolemaan saakka'. *-sä* 'saakka' päätte on tämänasuinen laajalti Inkerissä, esim. Narvuisissa (Kurkulassa), Viron Inkerissä (*küllässā* 'kylään saakka' MÄGISTE RMP s. 57) ja inkeroisurteissa (esim.

Rutjan kylässä *polvest sä*), samoin Vääränojan luterilaisilla (*kinttū om polvē sä*), ja edelleen myös vatjassa, esim. *pä ivä ne izuš na sküssä* 'päivän noususta laskuun' Luužitsa, *o htögössä* 'iltaan saakka' Liivkylä, *jo uutüssä* 'jouluun saakka' Mati, *su vvēssä* 'kesään saakka' Mati (Mg.). Savakkoalueella *-sä* päätettä ei kuule, vaan siellä on tav. postpositio *ast*: *kuolemā ast* (esim. jo Kupanitsan Grebla). — 14. *nīsammā* 'samoin' (näin myös Viron Inkerissä, mutta ei enää savakoilla), vrt. vatjan *nīsamō* 'ilman vaan' (KETTUNEN VaKÄH² s. 162) ja viron *nīsama*. — 15. *lohki* 'puhki', samoin laajalti Inkerissä aina inkerois- ja savakkomurteita myöten; vrt. vatjan *lehtsi* (KETTUNEN VaKÄH² s. 26) ja viron *lõhki*. — 16. *heŋkē eikō helmā*. Sanantapa: *ei tuol enempā ole heŋkē eikō helmā*. — 17. *sitāvīsī* 'sillä tavoin', vrt. vatjan *vīsi* 'sätt, vis, art' (AHLQVIST Wotisk grammatik s. 161) ja viron *seďa viisi*. — 18. *sai köühüven kättē* 'sai köyhyyden osaksensa' (sanonta tuttu myös Viron Inkerissä ja kaikkialla Narvussa, esim. Ropsussa ja Konnunkylässä, vieläpä paikoin savakkoalueellakin, esim. Kupanitsan Greblassa), vrt. viron *sai kätte* ja vatjan *e vāt si tā na hkā sā tšā ttē* 'Dieser Fell werden sie nicht [in die Hand] bekommen' Joenperä (Mg.).

2. Kalastuksesta

— Otetaan sitten puheeksi muotalla pyynti. Kyllähän sinä kalalla olet käynyt?

o ŋen kã ünt ka lallv | e nsimäiseks pa nnā nu otta ve nnēs | sis so vvetā | jo kkē müö¹ | ja si s ü ks he ŋkē jã p ra ntā | pi tāmā nu orā | ja si s | ü ks so utā | ka heŋ kes² mi s vi satā si tā sitā nu ottā | nī ŋ ka vvaŋ ku | pu oŋel jo el | sis vi satā pe rā | si s jã lle a letā tu llv | mã llv | si s ü ks he ŋkē mã mmō sil ü hel a vittammā | ka hen jã vāt si hi | ne ljp he ŋkē pi ttā o lla | si s a letā te mmvta | nu orist | nu ottā mã ellp | si s tu llō jo | nu otan ne | li epèt | re ijen li epèt | a letā no it jo te mmvta³ | si s tullō pe rā | si s a letā pu istā | si s on nã hã jo ka loi | no kü llp ne ra pelōt⁴ ku on sũ rĩ ka loi | no si s ku pu issetā po is o tsassā⁵ | si s te mmatā | se | pe rãn ots a ukŋ jo | ka lat pu issetā ve nnēs | ja si s tehhã mo ntv ja mo ntv | jo en ärt | ja mo ntv ja mo ntv lu omust⁶ | pä iväs | jo on sã tu | o ikĩ pa ljo ka loi | ko ns oŋ ka la a ika.

— Mitenkäs rysät?

no rü sät pa nnã | vã ke⁷ lü vvä ra ntā ja . . . | si s te mmatā nu orat | ja si hi si otā rü sät kĩ nĩ | ja . | si s . . . | rü sät pa inūt po hjã | nĩ ll oŋ ki vet o tsas | rü sät pa inūt po hjã | no si s ku mã nnã ka tsomã rü sijp | no ssetā ü lös | ka lat ku ollā si es⁸ | si s rü sãn . . . | pe räpa ula te mmatā a ukŋ ja ka lad jotetā po is. ja si hi tullō ka ikellaist ka llā | he pokallã⁹ | ha ukĩ | sä rkē | vi mpã sã ünã | a hvent | jo rššĩ | ka ikella isĩ ka loi me ijej jo ess o fi.

— Pyydetiinkö talvella?

ta lvellv me ijej joes e i pũ vvettn | e i e i | ku nn ei o lt . . . | se o fi . . . | si s ku ke vväl tu fi sũ r ve sivi rtv ni | vi rral va stā hã pũ rki | nĩ ja ta lvell o fi ra uhana jo ki | e i vẽ j ju oksũ ei o lt | se m pe räst | ta lvell ei pũ vvettn.

— Missä pyydykset pidettiin talvella?

pü·vüükset pi·ettì la·kas jv | si·tävi·sì ho·ijettì he·itA | e·hk sa·rajas ja ··· | si·tävi·sì ne ka·lanevot ho·ijettì.

— Ketkä pyydyksiä tekivät? Oletteko te niitä tehneet?

mü·ö i·tse | te·immj | ke·Dräsit ser ri·hmaj ja | kä·vünkä ku·oit | re·ijet te·it ka·ik | va·namiēs te·ki rü·sät | te·ki nu·otat | si·tävi·sì se· oļi | o·ma | o·mate·ko ka·ik oļi.

S e l i t y k s i ä: — 1. *jokkè müö* 'jokea myöten'. Painottomuudesta johtuvaa erikoiskehitystä on tässä postpositiossa laajalti Länsi-Inkerissä, nimittäin Viron Inkerissä (*müö* Kallivieri), Narvuisissa (*müö* Ropsu, Konnunkylä, Kirjamo) ja läntisissä savakkomurteissa (esim. Kupanitsan Greblassa *müö*, mutta jo Kopri-nassa ja Venjoella *müöten* resp. *müäten*), samoin myös esim. lyydissä ja vepsässä. — 2. *kaheŋ kes* 'kahdenkesken', niinkuin Viron Inkerissä ja suuressa osassa savakkoalueettakin (esim. Kupanitsa, Skuoritsa). — 3. *temmvtA* (nuottaa) 'vetää', samoin Viron Inkerissä, kaikkialla Narvuisissa ja osassa savakkomur-teita (esim. Kupanitsan Greblassa); vrt. vatjan *tempama* (Tsvetkov) ja viron *tõmbama*. — 4. *ne* (kalat) *rapelöt* 'pyristelevät', samoin Viron Inkerissä (esim. *otiŋ kalaŋ kättè | se rapelž käsšs* Kallivieri), mutta ei enää kaikkialla Narvuisissa eikä savakkoalueella; vrt. vir. *rabelema*. — 5. *otsassà* 'päähän saakka'. Tässä merkityksessä *otsa* sanaa käytetään kautta Inkerin, samoin myös vatjassa (esim. *tšülä ettsas sà* 'kylän rajalle saakka', Vir. 1934 s. 442), virossa (*ots*), karjalassa, lyydissä ja vepsässä. — 6. *luomus* 'apaja', länsi-inkeriläisissä mur-teissa hyvin suppea-alainen (jo Kurkulassa on *apaja*), vrt. lähinnä viron *loomus*. — 7. *väke* 'vaaja, lyhyt seiväs', samoin Ropsun kylässä. Viron Inkerin kreik-kalaiskatolisilla on *väkē*, Kullankylän luterilaisilla *väki* (MÄGISTE RMP s. 66), mutta muuten Viron Inkerissä *vāja* (esim. Kallivieressä), niinkuin myös yleensä Narvuisissa (Konnunkylä, Kurkula) ja laajalti savakkoalueella (resp. *voaja*, *vuaja*). Suomalaismurteiden *väke* muotoon vrt. viron Itä-Vaivaran murt. *vāket: sīs taoiä ümŋer vāket* 'puis on enfonce des pieux autour' (TOOMSE mts. 110). — 8. *sies* 'sisässä', samoin myös Viron Inkerissä ja kaikkialla Narvuisissa (mutta savakkomurteissa jo *sisäs*), vrt. viron *sees* 'sisässä, sisällä'. — 9. *hepokala* 'seipi, toutain (sama kuin viron *linask*)', tuttu Viron Inkerissä ja esim. Kurku-lassa, vrt. viron *hobukala*, *hobusekala* 'Schleie, Schusterfisch (Cyprinus Tinca L.)'. Suomessakin, Näsijärven seuduilla, sanotaan *hepokalaksi* erästä 5—7 sm mit-taista kalaa, ?mutua (SS).

3. Tulipalon enne

me·ill oļi sū·r ko·ti | ja ka·rtvnoŋ ka·toss oļi a·inv pā·sküsem pe·sijp | ja i·hmettelin tä·nä kessä e·i o·le pā·sküsem pe·sijp | ja·ko·tu·li se··· | I·ilempävvp¹ | si·s u·koj jü·rü² po·lttj me·ilt ma·jan | no si·s nä·immj et jo··· | et ta·iväl li·nnut ti·esivpt se·n | ja si·s hü·ö te·ki vpt pe·säm me·il oļi a·itan o·tsas | sa·rajv | si·el oļivat pe·sät | ja·ku mā·ni i·llal tu·omä ve·ttj | jo·est | nī·ku oļi hü·vä ilma si·s oļivat ka·ik nuo pā·sküset si·el | ka·izlikos³ | ru·ohosikos³ | no·ku oļi sã·iltA⁴ | si·s

he·it·ej·o·lt | si·s·hüö·tu·livat·a·inv | ma·ja·ka·ton·a·llv | ja·si·s·hu·omasimm·et
la·i·ät·li·nnut·li·etät·kä·ik | pa·hat·i·lmat·ja·hü·vät·i·lmat.

— Miten se tulipalo sai alkunsa?

o·li·sel·lä·vän | ri·nnall·oli·he·inäsa·rajn | ja·si·hi·... | tu·o·... | u·koj·jürü
lö·i | ja·jä·rkē·o·li·tu·let | i·sä·ja·po·jat·o·livat·he·inämal | ja·mü·ö·olimma·sem
mi·ñjähkä·ko·is | ja·si·s·se·ma·ja | me·ilt·pa·lo.

Selityksiä: — 1. *Iilempäivp* 'Iljanpäivä', samoin myös Viron Inkerissä (MÄGISTE RMP s. 58: *ilēpäñitsa* 'Püha Ilja reede') ja esim. Pärspään kreikkalaiskatolisilla. Savakoilla tämä päivä on *Iilija*, esim. sl. *ku männō Iilija | ün tullō vilijä* (so. viileätä) Kupanitsa Grebla. — 2. *ukojjürü* 'ukkonen', samoin Viron Inkerissä ja muualla Narvussa (savakkoalueella tav. *ukoj jürinä* Kupanitsa Grebla, Koprina Siiverska); vrt. vatjan *u:kūo jū·rū* 'Donner' Pummala (Mg.). — 3. *ruhosikko* 'ruohikko'. *-sikko* suffiksi on yleinen Viron Inkerissä (esim. Kallivieressä *kanerosikko*, *kataisikko*, *kiivisikko*, *koivusikko*, *kūsisikko*, *leppäsikko*, *lūsikko* 'hietikko', *marisikko* 'marjapaikka', *ninisikko*, *pajusikko*, *petäsikko*, *ruhosikko*, *ruokosikko*) ja kaikkialla Narvussa (Kirjamo, Kurkula), Soikkolan inkeröismurteessa (SOVIJÄRVI FÄTSI ss. 67—68), mutta ei enää savakkoalueella (esim. Koprinan Siiverskassa *-sikko* loppuisten johdannaisten asemesta jo: *kanerivikko*, *koivikko*, *lepikko*, *marikko*, *pajukko*, *pettäikkō*, *ruahikko*). Vatjassa on myös *-sikko*: *leppäsikko*, *ninisikko*, *pajusikko*, *piikusikko* 'tallskog', *rōkosikko*, *särnisikko* (Ahlqv.). — 4. *sā* 'myrsky, rajuilma', esim. *vist lienō sāt | linnut tšikertāt t. tširtellēt*. Sama merkitys sanalla on myös Viron Inkerissä (MÄGISTE RMP s. 83) ja Soikkolan inkeröisillä (SOVIJÄRVI FÄTSI s. 107), sekä esim. vatjassa *ko·irē ku sū·b·rohtē ja pe·tkeraiitāv | si·s·tā·p·sā·tē* 'Wenn ein Hund Gras frisst und sich wälzt, [so] ahnt [weiss] er Unwetter (voraus)' Luuzitsa, *tu·li mā·i·amā sū·r·sā·* '(da) ereignete sich [kam] ein ungewöhnlich d er Welt] starker [grosser] Sturm' Luuzitsa (Mg.).

4. Kotkon kylän pässiuhri¹

me·il·oli | mi·s·mie·sü·nnüj·ja·ka·svon | o·li·Ko·tkon·kü·lä | li·ki | ni· | si·el
ki·elletti·la·psī | ku·i·kä·ke·sä²·a·inv | u·ppos·la·psī·si·nnō·jo·kkē | a·ina·sa·nnōt
et·se·Ki·rlo·uks·tullō·o·ttamā·te·it | no·sis·o·tetti·kü·lä·ka·rjast·sū·r·... | bo·rana³
| ja·tu·o·sis·ta·petti·ja·su·ojet·vi·satti·sinnō·jo·kkē | e·t·vā·Ki·rlo·uks⁴·sū·öp
se·nen | e·t·ei·la·psī·o·ttas | ja·si·tä·si·s·ka·ik·viel·u·skovat.

ku·kü·lä·tuli·ko·kkō·ja·pi·etti·ne·vōd·kellä·ka·ikkist·sū·rem·bo·rana | se·m·piti
sis·a·ntā·hü·väl·mi·e·el·se·bo·rana | e·tt·ei·Ki·rlo·uks·o·ttas·la·psī | ku·la·psēt
mä·nivāt·u·jumā⁵.

Selityksiä: — 1. Tästä on olemassa myös Vhtori Alavan kuvaus Vir. 1898 ss. 46—47. — 2. *ikä kesä* 'joka kesä', samoin yleensä Narvussa (rinnalla *joka*, esim. Kurkulassa) ja Viron Inkerissä (~ *joka*, MÄGISTE RMP s. 65); vrt. viron *iga suvi*. — 3. *borana* 'pässi', vrt. ven. *баран* (murt. *боран*). Yleensä

Viron Inkerissä ja Narvusin luterilaisilla on *pässi* (niinkuin myös savakoilla). — 4. *Kirlouks* 'näkki', sama kuin Viron Inkerissä *joki-äkki: ei sä männä rantä | joki-äkki tullõ* (Kallivieri). — 5. *ujumä* 'uimaan', esim. *süõ homekast leipä ni oppit ujumä | lapsil* (niin) *saotti. uju-vartaloisena* sana on Viron Inkerissä, Narvussissa, Soikkolan inkeröismurteessa, osassa savakkomurteita (esim. Kupansan Greblassa; laajalti savakkoalueella on *ui-*, esim. Koprinan Tihkovitsa, Skuoritsan Peräjärvi, Venjoen Montila) ja Suomenlahden saarten murteissa (suomen itämurteissa laaja-alainen *ujua* merkitsee tav. 'laihtua, kuihtua, kitua riutua, ohentua, venyä'; SS). Vrt. vatjan *ujumä* (KETTUNEN VaKÄH² s. 112) ja viron *ujuma* (myös lyydissä ja vepsässä *uju-*).

5. Tuohesta ja metsän eläimistä

— Oliko siinä Fyödrömaan kylän likellä metsää että sai tuohta kiskoa?

me il oli me tsä pa ljo | o li me ijen jo est sielt me rressä oli ko lt vi rstä | se oli ka ik sü r me tsj | no si s kä üti tu ohä ki skomas | mä nti sa lamä¹ pü hu ja sis ve itse² pi rretti | ja mim pa ksump pü sem pa remp tu ohä | jv si nt tu ohest sis te hti nti | me rran su ppui jv | o mmelli jü renkv | si s ke ra tu ohiko ntti jv | e nne kä üti a in ko ntit se läs | nti | kuhu mä nti | si el oli a in e väs jv | ju okit² ja . . . | si tävi si se me il oli | nti nikkä . . .

— Konsa tuohi parhaiten lähti?

tu ohä kiskohä ke vval | ke vval läks hü väst.

— Miten se kontti tehdään? Oletko sie itse tehnyt?

e m mie ole te ht va ko ntti tehä si tävi si ni ku va kka | pa nna ri stimi³ ko lt sormä la ijjvt ja . . . | si tävi si te hha ko nti | o li meil tu ohest tehtva kka⁴ mo komain⁴ | se oli kü mmen tu oppi | ve ti ma rjoi | pa rjk oli pantu pä rrest jv ü mpär oli pantu pä re ke ral | si s oli viel | tu ohet ümpär | pa rka oli pa ntu pä rren otsi va stä nän si hi si s tu ohä ü mpär | si tävi si sis hä te hti.

— Mitä muuta tuohesta tehtiin?

nu otam pu llui | te hti ke ral | ne ki erretti ko kko niku pa imenen tru ba | ja pa imeninruvat ke ra oli te hti | tu ohesta | ja si sse oli pa ntn pi lpat⁵ jv | pä l oli tu ohet ki erretti | pa imenentru vat.

— Mistäpäin teidän kylän paimenet olivat? Olivatko Suomesta?

e i | o li . . . | So ikkolast o li | jv o li o mast kü läst ke ra | pa imeni.

— Oliko teilläpäin susia?

me il hu ntti⁶ e o lt | e i o lt.

— Eikös karhuja?

e i ka rhui | e nnen oli o lt | küll e nne oli | e nne vanast o li olt ka rhui kü l | ku me tsät o livat sü remmat | nü t o li me tsät jo lei kattn.

Selityksiä: — 1. *salamä* 'salaa', samoin esim. Kallivieressä, Narvusin Kurkulan ja Pärspään murteissa, vrt. vatjan *salamä* (AHLQVIST Wotisk grammatik s. 150). Viron Inkerissä on myös *salamitta* (MÄGISTE RMP s. 94), mihin

vrt. vatjan *sa .nami .ttä* Luuzitsa (Mg.). Inkeroisilla on *salamittee(n)* (PORKKA ID s. 127) ja savakoilla on tavallisesti *sallaittain* Koprinan Tihkovitsa, Siiverska, Skuorisän Peräjärvi, Venjoen Montila tai *sallättain* Kupanitsan Grebla, Koprinan Siiverska. — 2. *juokit* 'juomat', samoin Viron Inkerissä, Narvussa, inkeroisurteissa (resp. *jökki*) ja osassa (ainakin läntisiä) savakkomurteita. Näitä deverbaalisia *-kki* nomineja on runsaasti Viron Inkerissä, Narvussa ja inkeroisurteissa (PORKKA ID s. 119: »*kki* ist eine sehr beliebte Endung . . .»; SOVIJÄRVI FÄTSI ss. 46—47) ja jonkin verran savakkomurteissakin (esim. Kupanitsan Greblassa: *juokki*, *heinän korjūkki*, *künnökki* 'kynnös', *püvvökki* 'pyydys') sekä paljon virossa (WIEDEMANN Grammatik der ehstnischen Sprache s. 165). — 3. *ristimi* 'ristiin', samoin esim. Kallivieressä (jossa samoin: *mato nukku poikimi*, *mäni pitumi tietp*), mutta jo Kurkulassa *ristimin* (samoin täällä: *pitumin*, *poikimin*) ja Pärspäässä *ristimi(n)*. Inkeroisilla on toinen tyyppi: *ristimittē*. Soikkolan Metsäkylä (SS), ja savakoilla: *risti* (resp. *rišti*). — 4. *mokomainē* 'sellainen', niinkuin myös Viron Inkerissä ja kaikkialla Narvussa (~ *mokomaine*). Itä-Vaivarän virossa on (suomalaisena lainana) *mokomainē* (TOOMSE mts. 106) ja vatjassa *mokomain* Kattila (Mg.). — 5. *pilpat* 'pienet kielet', samoin esim. Kallivieressä: *pannä sihi* (kiilan) *välli viel üks pilppv | sit tapajä*. Kallivierestä on merkitty myös *pilvat*: *püm pilvat tuoti kiukän süttitēks* (SS). — 6. *hunti* 'susi', samoin Viron Inkerissä, Narvussa ja Suomen kaakkoismurteissa, kaikkialla todennäköisesti virolaisena lainana. Virossa (erittäinkin pohjoisvirossa) *hunt* on tullut voimakkaast. affektiivisen *susi* sanan tilalle (ks. NIRVI Sanankieltoja ss. 102—109). *susi* on Viron Inkerissä ja Narvussa (niinkuin myös viron *hunt*-alueella) vain joissakin sanonnoissa ja kasvinimissä, esim. sl. *ei susi nän sür ole ku saotä* (sanotaan henkilölle joka puheissaan suurentelee asioita) (Kurkula), *suemputki* (Kallivieri, Kurkula, Pärspää), *suemmarjv* (Kallivieri).

6. Fyödrömaalla leivotaan

— Kerrohan Valpuri mitenkä teillä kotona leipää tehtiin?

pe .re oli sū .r | pū .ttü oli ke .ra sū .r | ta .ikispü .ttü¹ | ku .tsuttü nī . | no si .nne va .lettü sihi ve .t | ja si .el oli sis hä .rkin | ja se .nka hä .mmennetti | ja si .s pa .nti ja .uhot | tä .näpä se .atti | hu .omen si .s a .lussetti | sis vä .hän a .ikä | tu .nti a .ikä | ke .rkkisi² | si .s otetti pa .nti pö .vvöl | nē vä .litti³ | ja si .s te .hti | ni .ku hä pi .tiki | s .is .panti le .ipä la .bjallv | ja to .ukatti ki .ukäs⁴ | ki .uka pi .ti oll ä .kkē⁵ | ki .ukäs (leipä) o .li ka .ks tu .nti | si .s hü .ö o .livat kü .psel | va .ikk olivat ku .i sū .ret le .ivät | ja si .s | nī .t pa .nti | si .nno | kü .s le .ipä ki .ukäs | ja si .s si .tä ta .pas⁶ vi .koks sū .rel pe .rräl | me .ilki oli kü .mme henkē pe .retty ni si .s pi .ti o .l ke .ra le .ipä.

— Mihin leivät sitten pantiin?

si .s müö ne le .ivät pa .nimmv | o .li ka .mmari ja . . . | pa .rvel vai pö .vvöl | si .lvī .si ne le .ivät sis ho .ituvat⁷ | ei me .il olt niku Su .omes oli nī .t . . . | re .ikäle .ipi | e .i o .lt | me .il olivat sū .remmat | ne pa .inovat a .invi kü .mmen na .ulä ta .ikka | ka .ksto .ist na .u'ä.

— Kuinka usein kotona leivottiin?

no si·nt (s. o. yhdestä leipomisesta) ta·pas jo vi·kokski.

— Leivottiinko jouluna jotakin parempaa leipää?

e·i | le·ip oli a·in ü·hellainə | no jo·ulunnv sis ni·t··· | pi·rkkoi⁸ te·hti jv |
li·hapi·rkkà jv | kà·lipi·rkkà ja mu·napirkkà⁹ jv | si·tävi·si ni | ja· sis te·hti
ni·t | sa·ijale·ipi¹⁰ ke·ra.

Selityksiä: — 1. *taikispüttü* 'taikinapytty'. Viron Inkerissä myös *taikspüttü* (esim. Kallivieri, samoin MÄGISTE RMP s. 75), *taikinapüttü* savakkomurteissa. — 2. (taikina) *kerkkisi* 'nousi'. Pari lisäesimerkkiä: *taikina pantti kerkkimä, elä kerki 'älä hypi* (Kallivieri); viron *taigin kerkkib*. — 3. *välitti* 'tehtiin leipämykset'. *vaalia* sanasta (< ven.) ks. MÄGISTEN artikkelia Zu einigen fraglichen alten ostseefinnischen Lehnwörtern aus dem Russischen (Slaviska institutionens vid Lunds Universitet Årsbok 1953—1954 ss. 19—40). — 4. *toukatti kiukäs* 'lykättiin uuniin', samoin Viron Inkerissä (Kallivieressä) ja esim. Kurkulassa: *toukatti kiukässe*; myös laajalti savakkomurteissa on *toukatti* (esim. Kupanitsan Greblassa: *leivät toukatti kiukähe, tule auks toukkämä heinäkuormä*). Vrt. vatjan *touketa* 'id.' Joenperä (Mg.) ja viron *toukama*. — 5. *äkkè* 'äkeä(n kuuma)', vrt. viron *äge, -da*. — 6. *tapas* 'riitti'. — 7. *hoituwat* 'säilyivät', vrt. viron *hoiduma, hoitua* sana tunnetaan Viron Inkerissä, Narvusissa ja laajalti savakkomurteissa. — 8. *pirkka* 'piirakka', samoin Narvusin Ropsun kylässä. Sisäheittoastetta lähinnä edeltänyt muoto tunnetaan Viron Inkerissä: *pirkka* (Kallivieri) ja Itä-Vaivaran virolaismurteessa: *piräkkv* (TOOMSE mts. 115). — 9. *munapirkka* 'perunapiirakka'. — 10. *sajjaleipä* 'vehnäleipä', vrt. viron *sai, -a*, liivin *soja, säja* ja vatjan *sajja*, jota Kettunen pitää lainana ?virosta (VaKÄH² s. 113).

7. Virka

— Mikä sana se 'virka' on?

me·il sa·otti kri·nkelwirk¹ ja he·lmivirka² | ja si·s pä·rlivirka³ | ja li·ntui··· |
hü·vä vi·rk oli he·itA (nim. lintuja jonossa lentämässä).

(Välillä Valpuri kehottaa ottamaan lisää kahvileipää:) *ottakà | elkà häppiskà!*

Selityksiä: — 1. *krinkelwirka* 'rinkelijono', samoin Viron Inkerissä ja kaikkialla Narvusissa; savakoilla jo *rinkelepipukka* (Kupanitsan Grebla, Kopriinan Siiverska). (*k*)*rinkeli* on tunnettu paitsi virossa ja laajalti suomen murteissa myös vatjassa: *kringeli* (Tsvetkov), *rinkele* »mis mõlemad on laenusid eesti keelest või ingeri murdeist» (ARISTE VK s. 87). — 2. *helmivirka* 'pienistä kivisistä helmistä tehty nauha', samoin muuallakin Narvusissa ja Viron Inkerissä. — 3. *pärlivirka* 'heikoista selluloidihelmistä tehty kaulanauha', vrt. viron *pärl*. — *virka* sana 'jonoa, riviä' tarkoittamassa tunnetaan Viron Inkerissä (*renkasvirka, linnut lenvät viraš* Kallivieri) ja Narvusissa (*lintuvirka lensI, Kurkula*) ja edelleen vatjassa ja virossa (ks. POSTI Vir. 1932 ss. 46—47). Savakkomurteissa *virka* sanan 'jono' merkitys on outo.

8. Häälauluja

— Sie kun osaat vielä niitä vanhoja häälauluja, niin laulahan sie minulle ne kaikki, häälaulut!

*se · sa · otti ku pu · lmalä · ul | nu · orikko ku o · li vi · etü nī ku · tsutti nu · orikon suku
| si · nnä jä · les | si · s ku mä · ntī sinnä kü · län o · tsā | si · s la · ulettī:*

*kenen tuo külä kulune
kenem paja pahane
riovut pantu ristī rastī
palkit pantu pitkim poikin*

no si · s ku mä · ntī sinne u · ksen e · ttē | si · s la · ulettī jä · lle,et:

*avalkā avoveräjät
tehkā lahti lautaportit
meilä varkāhat vaelsit
tänä āmunna varahin
veivät kūni kukkulolt
päivüveni pāni pāl*

*tulimma varkai etsimā
pūtumma varkāhan küllähä
varkāhan talos va valvottī
varas tiesi vārūveni
alkoi vīnalla vihata
oluvella mielütellä*

*la ko katsol lanñnon siltoi
oñko kananā kāpermī
oñko kukonā kūpermī
peräsein om petājāine
laki ol lahnan suomuksista
silt om pantu sipulista
arina hanem munista
kiukā merenā kivistä*

*lanñkoiseni lintuiseni
elkā kantakā kakkuloi*

*elkā leikkokā leipilöi
em müö tullēt süömist vartā
emmākā juossēt juomist vartā
müö tulimma sissō etsimā
sison siççā¹ tietämā
tuokā siso sillam pāl
emäl lapsi lavvan otsā*

*tuotī pelehüs² permannol
onok teil küläisenā koirat
vai oñ kotoisenā koirat
viekā koirat kuominā
parñkā koirat kahlehis*

*lanñkoiseni lintuiseni
tuokā siso sillam pāl
emäl lapsi lavvan otsā
mie tahon sissō nähñkseni
sison siççā tietykseni*

*tuotī siso sillam pāl
emäl lapsi lavvan otsā
mejjen siso mejjen sirkku
mejjel lintu mejjel litsv³
mejjen kana mejjen kaula*

nü · t kä · vvä ko · kkī kī · ttämä | nü · t oŋ kī · ttämine:

hüvä kokki kaunis kokki
 kaik̄ oŋi tuotu kaik̄ oŋi sätu
 tuotu oŋi tedret lehtikorvat
 sätu oŋi sarvipät jänikset
 oluuet ojanna juoksit

vīnat virtanna virisīt
 kokki oŋi tuotu Koivistolt
 kokim poika Puolammält
 itse kokki Inkerist

ko · kkī kī · tettī sīs kä · ütī ka · ik ü · mpärikkō ta · ntsittī | si · s i · ssuttī ja la · ulettī
 nu · orikol | nu · orikko ka · tso ja kü · ntel.

Nuorikov virs

tulit toisehe tallōho
 toisen ukset ulvahtellōt
 toisen saranat sammōt
 nimi toine mütetä
 papim pantu heitetä
 helvetti se heitetä

ku māt uksesta ulosi
 ku küssūt küläisen naiset
 antāko ämmäsi voitv
 sao aina amettava
 hot i kerrani kesäs
 seŋki toisen talvellist
 ku küssūt küläisen naiset
 mikä tora talossv
 mikä rita permannol

sao: koukut nurkassa kolajāt
 havu nurkassa hästelō

ku lähet ämulla lävähä
 heposellō heinät heitä
 lehmillō olet ojenna
 tulet tülenna tuppāha
 lehtilūta kainalossa
 vesikappane käessä
 tulipäre hampahissa
 itse tulet neljäntennä
 näet lapsen permannolla
 olkō se kälüsi lapsi
 pese silmät pā silitā
 anna leipähä kätehe
 ku ei ole leipähä talos
 anna lastune kätehe

Vävyn opetus

se · oŋi ni · ku lä · htövi · rs | po · is lä · htö | si · s vä · vvū ni · ku o · petettī:

oi vävū vävüjuveni⁴
 kullasta kuva eltu
 hopi asta huoliteltu
 elä piekse pienüttäsi
 elä opeta omenuttasi
 ja ku piekset pienüttäsi

ja opetat omenuttasi
 ota olki unnikostv⁵
 rihma mammas värttinästäv
 sillä piekse pienüttäsi
 ja opeta omenuttasi

oi vāvū vāvūjuveni
ku oļet hüvä vāvū
ku tuļet äijällä vierasī
olutkolkki⁶ kannetaha

ku naine lusikat viskois viskō
mies kiroteņ keņņät paikkellō
ku tuļet äijällä vierasī
sīs vesituoppi annetaha

se · la · ulettī vā · vūl | ka · ik lä · htēs | ke · n i · stu ke · n se · iso.
sī · s oļi re · kivirs | se · la · ulettī pu · lmas ku i · ssuttī pō · vvon ta · kannā ja sī · s sīn
la · ulettī | ku jo sā · tī hu · malā.

Rekivirs

ei nīņ kaunis kukkā kasva
taivāņ kannen alla
kuin se minūņ kultani kasvoi
taivāņ kannen alla

kūles kūles kultaiseni
kūles sana üksī
nimesi mä kirjottelen
hopeā ja kultā
sanasi mä kätkielen
sütämeni põhjā

muistan illan iloisen
ku vīmen luonnani kävit
muistaņ käten lempeāņ
kul lepäs kaulallani

linnutki silloin laulelit
rakkailta kielilläni

tuļes tuļes kultaiseni
tuļe ennen hallā
ettei sinuj jälkēs tuntuis
aitan oven alla

minūņ kultani pitkā ja hoikka
nīņkuin merohauki
ei se mäne toisen aittä
vaikk olis ovi auki

jos sinä kultani eron tēt
nin tekevät sīs mütki
sinun täütü mätänemmā
jäsenet ja lütki

— Missä kuulit nämä laulut?

a pu · lmass o · līn | to · iset⁷ la · ulovat | mi · ul se · tātū tü · tār oļi pu · lmas | se · la · ulo
ja mi · e o · pin.

S e l i t y k s i ä: — 1. *siha* 'sija, paikka', samoin muualla Narvussa (esim. Kurkulassa ja Pärspäässä) ja Viron Inkerissä (MÄGISTE RMP s. 65), vrt. vatjan *siha* 'plats, bädd' (AHLQVIST Wotisk grammatik s. 150); savakkomurteiden puolella jo *sija*. — 2. *pelehüs* 'pelätti', samoin Viron Inkerissä; Kurkulan luterilaisilla on *peleüs* (myös siivottomasta ihmisestä: *oņ ku hernēm peleüs*) ja Soikkolan inkeröisillä *pellēhüz* 'ilveilijä' (SS). Vrt. vatjan *pelehüs* 'pelotus' (Vir. 1883 s. 178). Savakkomurteissa 'pelättiä' merkitsee *kumma*, esim. *tarhakumma* Koprinan Siiverska, *kualmuaņ kumma* Venjoki Montila; sanaa käytetään myös kuvaannollisesti: *oņ ku riħkumma!* Kupanitsan Grebla. — 3. *litsp* 'kasvot', vrt. vatjan *lītsa* (Vir. 1934 s. 443) < ven. *лицо*. Sana on Inkerin murteissa

suppea-alainen. Esim. Narvussa on yleisesti *näkö*, samoin Viron Inkerissä (paitsi Vanhankylän kreikkalaiskatoisilla *litsv*) ja savakkoalueella. — 4. *vävü-juveni* 'vävyseni'. Useissa Länsi-Inkerin runotoisinoissa on niinikään: *vävy-ju(v)eni*, missä siis sana on jakaantunut kahteen vokaalisointujaksoon. — 5. *unnikko* 'kasa', vrt. vatjan *unnik^{OD}* 'hunnikud' (ARISTE VK s. 87), myös suffiksiton *unni* 'кыча, моана' (Tsvetkov), vrt. viron (*h*)*unnik*, *hunik*, myös suffiksiton *huññ* 'Haufen' (Wied.), Itä-Vaivaran *unnik* (TOOMSE mts. 112). *unnikko* on Inkerin murteissa hyvin harvinainen. Jo Viron Inkerissä on tav. *koko*, samoin laajalti Narvussa. — 6. *olutkolkki* (sanellessaan runon uudelleen V. S. sanoi olutkolkin asemesta *vesikappa*); *kolkki* 'puinen juoma-astia', tuttu myös Soikkolan inkeroisilla (muttei savakoilla): *kolkkⁱ* ja vatjassa: *koltt^{si}* (KETTUNEN VaKÄH² s. 46). Sanaa on hiljan käsitellyt Y. H. TORVONEN artikkelissa Oudohkoja sanoja (SUSA 57). Hän esittää sille etymologiseksi vastineeksi vepsän sanan *kolkk* 'kaukalo, ruuhi'. Aristen vatjalaisissa kielenäytteissä on johdannaismuoto *kolttška* 'kopsik', *löülü vizgatti kolttškäkä* (ARISTE VK ss. 12, 69; Aristen mukaan venäläinen laina). — 7. *toiset* 'ne', vrt. viron *teised*.

9. Para kantaa

Valpuri Sirkkusen mies, kotoisin Narvusin Ropsun kylästä, kysyy: *o ·lettv vaimo kü ·llèt pa ·rastv mi ·ttä?*

Valpuri: *o ·len kü ·lt | Jä ·kona tuo to ·ru a ·inv jot pa ·ra ka ·ntä hä ·nelt | ku: hä · oļi kö ·ühp mi ·es | la ·psⁱ oļi pa ·ljo | jot pa ·ra ka ·ntä Pe ·kon Si ·mol | no Pe ·kon Simoll oļi ke ·ra paljo la ·psⁱ | mut hä · e ·i elänt ni · kö ·ühäst | ja si ·s hä ···· | o ·ļi hänel jo pa ·ra tu ·ont mo ·nt ke ·rtā | ja hä · sü ·ötti pa ·rrā | ja ve ·i pa ·ral ain hü ·vvā to ·ittō¹ | ja vī ·mseks ko pa ·ral hä vei he ·ikon toiton | pa ·ra sai a ·rvon² | ü ·ks pa ·ra sannō et on u ·ppo | to ·ine sa ·nnō et ka ·kka | ja si ·s ne pa ·rat vi ·hastuvat | e ·nnā ei tu ·onētkä hä ·nel | no ··· | ja hä · a ·lko sis to ·rrū et to ·isē tallō nūt vi ·ep | mut se · oļi kaik pe ·tosta | e ·ij olt to ·tta | ja vī ·mseks nois kü ·lā na ·uramā³ ko hä ·nel a ·itan ka ·tto oļi ri ·kkⁱ | ja si ·elt sis | a ·lkovat o ·rrāt jo lä ·pi kasvā | ni si ·s na ·uretti jot nü ·t om pa ·rat vā ·rāt ko hä i ·tse ol la ·iskv | ja kö ·ühp.*

Selityksiä: — 1. *toittō* 'ruokaa'. *toitto* on yleinen Viron Inkerissä ja Narvussa sekä Soikkolan inkeroisilla ja tuttu myös eräissä läntisissä savakko- murteissa (esim. *millen se toitto on siel polñitsas* 'millainen ruoka on siellä sairaalassa' Kupanitsa Grebla), vrt. viron *toit*. — 2. *para sai arvon* 'para ymmärsi', samoin myös toisinaan inkeroisillakin (esim. *en sā arvoagā* 'en ymmärrä', Rutja), vrt. viron *saab aru*. — 3. *nois külä nauramā* 'rupesi kylä nauramaan'.

10. Ihmisen hoitaja

oļi va ·nha se ·tā | mäni na ·isenkv li ·nnā | ja hä · oļi ko ·vast ju ·omarⁱ | e ·i tahtont sā ·ha ka ·pakast po ·ikkē | ja vī ·mseks ko tu ·livat pa ·pim mo ·isōs¹ | si ·n oli vī ·mine ka ·pakka | ja na ·ine tahto po ·is mut hä · e ·i | ja vī ·mseks va ·imo lä ·ks | i ·stu ra ·ttail

ja lä·ks hevoseŋkv tu·lemä | hä· sū·ttu | a·lko ki·roellv | mäni ka·ton a·llv | ta·hto
 pa·nnv hi·rttonuoraŋ ka·ulā | sis si·hi tuļi | ä·kkistä² he·vone | ja mi·es ke·ral | ja
 sa·no et »tu·le tā·nnā | e·lä hi·rtā!» | »ja ke·n sie o·let?» | »mi·e o·len siuh ho·itvja» |
 ja hä· i·stus ra·ttāl | ja tu·ltl ko·ttī | nī·ŋ ka·vvaŋ ko tu·lti Hā·vikoŋ külän o·tsal
 | ja sis a·nto hänel pū·ssūŋ kā·ttē | »o·ta tämä pū·ssū jv | lä·he ko·ttī» | hä mā·ni
 mā·ni ja ka·tselo,et tu·o ei olt pū·ssū | oļi pū·no·ksv | ja si·s hä jo·utu··· | ko·ttī
 mut se· oļi hü·vim pi·tkv ma·tkā | ma·tkv oļi nī· et ka·kskümment vi·rstā | ja hä·
 joutu e·nne ko·ttī | ko hä·nen na·ine.

S e l i t y k s i ä: — 1. *moisès 'kartanoon'*, vrt. viron *mõisa*. — 2. *äkkistä 'äkkiä'*,
 samoin muuallakin Narvussa: *äkkistä* (Kurkula, Pärspää), Viron Inkerissä:
äkkistä (MÄGISTE RMP s. 18), *äkkistä* (Kallivieri), Soikkolan inkeroisilla:
äkkistä (SS) ja vielä Kupanitsankin savakkomurteessa: *äkkistä* (Grebla). Myös
 osassa kaakkoismurteitamme on *äkkistä* (esim. Kuolemajärvellä, KETTUNEN
 SM I s. 274). Vrt. vatjan *ä'tšissä 'äkisti'* (KETTUNEN VaKÄH² s. 46).

11. Hullu-Juho

o·ļi üks Va·naŋkülām mi·es | ku·tsutti Hu·llu-Ju·ho | hä· teki ū·ttv ma·jjā |
 ja hä·stel i·tseksē ka·ik mitä hä oļi nä·ht ja kü·lt | ja pö·lkps a·inv | ja hä· ma·kas
 ühes sa·rajas | ja kü·l ü·öl et tu·lti | u·ksen e·ttē | ja sa·otti,et | »tu·le po·is
 tā·nnā!» | hä· pö·lkps | »ke·n sie o·let?» | »o·len Sā·tanv» | sis ju·oks! sielt ko·ttī
 | ja ka·tsel i·kkunast | ü·hest i·kkunast ku·tsū »tu·le po·is!» | »ke·n sie olet?» —
 »Sā·tanv» | to·ises ikkunas sa·nnō et | »mi·e oļem Pū·hä-Jū·rki | tu·le po·is!» |
 mut hä· a·inv pö·lkps | e·i tu·lt enneku pä·ivv va·lken | si·s otti vā·ttēn ūļi pā·n |
 ja ju·oks! Va·nnāküllā | ko·ttī.

12. Arvoituksia

1. *üks hiri | kaks häntä | ken seŋ kerŋän arvajā?* Vastaus: *kerikenkv*.
2. *pövvöl ei pannv | tanvrikol¹ ei taritv | herraste herkkv | kunigaste ruokv*.
 Vastaus: *mamman nännp²*.
3. *leppv linnan ūlitsal | tammi keskitanhuel | jüret ühtē juoksōt | lavvat ühtē laŋ-
 kijät*. Vastaus: *mies ja naine*.
4. *alimain ähkä | pälimain puhkā | alimain tahtō | pälimain ei jaksa*. Vastaus:
taikinā alussettā.
5. *alimain jürskā | pälimain pärskā*. Vastaus: *kuorre³ kirmus*.
6. *karvane höhöttä | mihi paljas pissētā*. Vastaus: *alane*.
7. *lāvā täünv punasi lehmī | musta härkä männō | ajjä kaik pois*. Vastaus:
kiukā hilet koukuŋka temmatā pois.
8. *sies on siruv virulline | pält oŋ kullaŋ karvalline*. Vastaus: *sipulimpā*.
9. *vīs lāvā ja | ühest uksest sissä männā*. Vastaus: *sormikas*.

10. *koira haukkū koṅguttellō | mäen alla mänḡüttellō | mie hännäst pilelin | sapa-
rast püörüttelin.* Vastaus: (pellavan) *koakispüt.*

11. *tuhat turkkī | sata särkkī | pellol männō | pers näkkū.* Vastaus: *kana.*

12. *päl pärit al pärit | keskipaikas müllü | müllüm päl metsp | metsäs pahad, zvierit.*
Vastaus: *kokonaine ihmine.*

13. *likattà ja lakattà luisel lukun takan.* Vastaus: *kieli.*

14. *kaks kultkerrä | üli orren tappelōt.* Vastaus: *silmäpari.*

14. *päiväl rippū | üöl pannà reikä.* Vastaus: *ukseṅ kokka.*

16. *pienemp kirppū mut ranḡemp härkä.* Vastaus: *kipuna.*

17. *jänis juoks jät müö | tiperteli tiet müö | pistis pinor rakkō | puikko pistis persis.*
Vastaus: *lumituiskn.*

18. *matalamp rekkē | korkēmp kirkon torni.* Vastaus: *harakka.*

19. *tüttö tuvas | kassa ulkon.* Vastaus: *kiukà tuvas | truba ulkon.*

20. *üks botška | kahellaist olutta.* Vastaus: *kanammuna.*

21. *ūs tupa umḡinainō | eij uo ikkunā eiko usta.* Vastaus: *kanammuna.*

22. *Mikom Matḡ kinnas | ei pala tules | eiko uppō vēs.* Vastaus: *nimi.*

23. *vesi ümpär | tuli keskypaikas.* Vastaus: *samavara.*

24. *ukko pōvvol | vesi tilkkū tillist.* Vastaus: *samavara.*

25. *läpi näkkū | suojam pittä.* Vastaus: *glasi.*

26. *üks pani kop kop | toineki pani kop kop | ja kolmas pani kop kop | ja neljäski
pani kop kop | mut vijes pani jo viuh vauh.* Vastaus: *heponō.*

S e l i t y k s i ä: — 1. *tandrikol* 'lautasella'; samanlainen dissimilaatiomuoto myös Viron Inkerissä: *tantrikos* 'taldrikus' (MÄGISTE RMP s. 63) ja esim. Narvusin Ropsussa ja Kurkulassa: *tandrikko* (sen rinnalla Kurkulassa myös *talerkka*, mikä muoto on monissa savakkomurteissa). Vrt. viron *taldrik* (Itä-Vaivarassa *taltrikko*, TOOMSE mts. 116). — 2. *nännp* 'nänni', myös Vääränojan luterilaisilla ja laajalla savakkoalueella *nännä*, samoin Soikkolan inkeroisismurteessa *nännäd* 'nännit, rinnat' (SOVIJÄRVI FÄTSI s. 95). Vrt. vatjan (*lehmä*) *nännäd* '(lehmän) utareet' (KETTUNEN VaKÄH² s. 91). — 3. *kuorre* 'kerma hap-pamen maidon päällä', samoin kaikkialla Narvuisissa (esim. Ropsussa, Kon-nunkylässä, Kurkulassa ja Pärspäässä) sekä Viron Inkerissä, inkeroisilla esim. Rutjan kylässä *körre*; vrt. vatjan *körre* (Tsvetkov) ja viron *koor*. Savakoilla (samoin esim. Vääränojan luterilaisilla) hapanta kermaa tarkoittaa *päline* t. *peäline* t. *päline*.

13. Joenperän kylästä

*siel oli enne Herraõvalta ja Kuniḡkavaltv | puol küllä oli Herraõvaltä ja toine puol
Kuniḡkavaltä | se külu vissi sūt et Herraõvallas käüti teol | kolt päivä vikos | mitä hä*

(= kartanon herra) *piti* | *mut sīs tuli sellain aika et kunin̄kas vapahutti kansam pois* | — *nit saotti Joemperä vatjalaiset* | *hüö toisel vīsī hästoval*.¹

14. Veneen teko

— Haastahan miten se vene tehdään!

venet ku noissā tekemā ni pohjapū tehkē ensimäiseks | *sīs tehkē tammekset*¹ | *enemmän pe ·täjäpū ·sta* | *sīs tehkē laijat* | *sīs tehkē kāret kera petäjäst* | *petäjänoksist* | *sīs tehkē issuslavvat* | *ja sīs parraspūt ja kanaset* | *no sīs sihi vanne puortī*² | *no sīs sīn ennā mūt ei olekē* | *no tullit ja tullirreijät* | *sīs se ov valmis*.

— Mistäs airoit?

käsipūst meil tehtī airoit | *ühes pās oli airoi lapa* | *mikä vetta vastas* | *ja sīs toises pās oli käsipiekkī*³.

*no sīs oli viel lipitsv*⁴ | *pält auki*.

Selityksiä: — 1. (veneën) *tammekset* 'emäpuun jatkot', tunnettu myös Soikkolanniemellä. Muuan Rutjan kyläläinen selitti: *tammekset sürest jürest oli vessettv* | *kolmikokkain* | *üks oli peräl ja toine oli nenäl*. — 2. *puortī* 'veneën laitaan', Kallivieressä esim. *üli puortin hyppäsi* 'hyppäsi yli laidan'. Vrt. ruotsin *överbord*. — 3. *käsipiekkī* 'kädensija', samoin Viron Inkerissä. — 4. *lipitsv* 'äyskäri' (myös 'viljaäyskäri'), samoin Viron Inkerissä ja kaikkialla Narvusissa. Vrt. vatjan *lipitsa* 'viskain, äyskäri' (KETTUNEN VaKÄH² s. 43), esim. (viljaa riiehessä) *vi ·zgettī li ·pi ·tsäkā* Joemperä, *sī ·zvi ·skāmā piäB* | *li ·pi ·tsäkā* 'Dann muss man (das Korn) mit einer Schaufel worfeln' Undova (Mg.), viron *lipits*, -a 'id.', edelleen: *vepsän lipitš* 'tuohilippi' (TUNKELO VeKÄH s. 326), karjalan *lipitššä* Tunkua (LILJEBLAD TMK s. 44), *lipitššäne* 'id.' Selki, *lipitššä* 'langasta kudottu kalahaavi' Jänkäjärvi.

15. Tervehdyksiä

Sisään astuessa sanotaan: *ter päivā* Ropsu, Pärspää, johon vastataan: *päivā* | *päivā* | *jumal antakō* Ropsu. Kallivieressä jo virolaisittain: *tere* — vastaus: *tere tere* ja savakoilla esim. *terve teil* — *terve* | *terve* Kupanitsa Koprina.

Jos talonväki on sisään tullessa syömässä, sanotaan: *ter päivā* | *jatku leipā* (vrt. viron *jatku leivale!*) Pärspää, *leip suola* Kallivieri, *leipv suola* Ropsu, samoin savakkoalueella: *leipā suola* ja edelleen (muistiinpanojeni mukaan) vepsäläis-lyydiläis-karjalaisella alueella, kaikkialla venäjän esikuvan mukaan. Siihen vastataan: *käükā parvē* Viron Inkeri, Narvusi ja (resp. *käükā parvē*) savakko-murteissakin (Kupanitsa, Koprina).

¹ Alalaukaalaiset matkivat vatjalaisten kieltä monella tapaa. Pärspääläinen Mari Sep-pänen (synt. 15. 12. 1880) oli sarkaa vanuttamassa vatjalaisessa Liivkylässä ja hänen kort-teeripaikkaansa pyrki yöksi pari vatjalaispoikaa, joiden puhetta M. S. koetti jäljitellä: *siel oli tšümmel lehmä, kaks tüttō or rihes* ja lisäsi sitten: *siel* (= vatjan kylissä) *on sellaine kieli: tšüttai, tšüttai!*

Työn tekijää tervehditään: *joutū tüöllö* Pärspää (vrt. viron *jõudu tööle*) tai *tere joutū*, mihin vastataan *tere jout tarvis* Kallivieri, mikä on lainaa virosta (*jõudu tarvis*), tai: *tere jumal, appi* — vastaus: *tere* — *jumala tarvis* Kallivieri, niinikään virolaisuus; savakoilla *jumalauks* Kupanitsa, Koprina — vastaus: *jumal hüvä* Kupanitsa, *jumala hüvä apu* Koprina. Samalla tavalla tervehditään, venäläisen esikuvan mukaan, myös vepsäksi, lyydiksi (*đuma.n abu* — *pidav, abud* Haljärvi) ja karjalaksi (*đuma.n abu* — *hüvä abu* Kuutamolahti, *jumalapu* — *hüvä ois jumalan apu* Tollonjoki).

Ingermanländische Sprachproben aus den Dörfern Fyödrömaa, Ropsu und Kurkula (Kirchspiel Narwusi)

Die finnische Mundart in dem westingermanländischen Kirchspiel Narwusi (Kupanitsa) ist sehr nahe verwandt mit der ingermanländischen Mundart im nordöstlichen Estland, die Julius Mägiste in seiner Arbeit Rosona (Eesti Ingeri) murde pääjooned (mit deutschem Referat: Die Hauptzüge der Mundart von Rosona; Tartu 1925) behandelt hat. Die bedeutendsten Züge dieser Mundarten in lautgeschichtlicher Hinsicht sind folgende zwei Erscheinungen:

1. Der einzelne Vokal in der zweiten Silbe nach langer Silbe ist in den drei- und mehrsilbigen Wörtern gewöhnlich reduziert worden. In den zweisilbigen Wörtern, in welchen die erste Silbe lang ist, und in mehrsilbigen Wörtern ist der auslautende Vokal, soweit er nicht verschwunden ist, im allgemeinen reduziert worden, nach den stimmlosen Lauten (namentlich nach den Geminataklusilen und nach zwei stimmlosen Lauten) gewöhnlich stimmlos geworden. Der reduzierte Vokal kann auch (sporadisch) in der unbetonten letzten Silbe der mehrsilbigen Wörter vorkommen. Vgl. z.B. *järpvä koiuu* 'das Maserholz', *metsy* 'der Wald', *harakkA* 'die Elster', *tiesivpt* 'sie wussten'.

2. Die Vertretung der durch die Vokalkontraktion entstandenen langen Vokale in den nichtersten Silben ist schwankend. Gewöhnlich erscheinen sie halblang, bisweilen lang und selten kurz. Ich habe keine Regelmässigkeit bei diesen Vertretungsweisen konstatieren können; z.B. *vesi tšolajä* 'das Wasser murmelt', *panti kin* 'man machte zu', *männel üötä olti nuotal koko üö* 'in voriger Nacht fingen wir mit dem Schleppnetze die ganze Nacht'.

Diese beide Veränderungen, also die

Reduzierung der unbetonten Einzelvokale und die Verkürzung der langen Vokale in den nichtersten Silben, sind bekannt in denselben Mundarten, resp. Sprachen, nämlich in den westingermanländischen Mundarten im estnischen Ingermanland und im Kirchspiel Narwusi, in den ingrischen Mundarten (auf der Soikkola-Halbinsel und in Hevaa), in der wotischen Sprache und in der stark durch das Finnische beeinflussten estnischen Mundart zu Ost-Vaivara (nahe bei der Stadt Narwa). Es ist ohne weiteres klar, dass die obenerwähnten Veränderungen in diesen Mundarten und Sprachen nicht selbstständig eingetreten sein können, sondern durch einen starken Einfluss von einer fremden Sprache hervorgerufen worden sein müssen. Diese fremde Sprache ist die estnische. Der Struktur der estnischen Sprache sind die langen Vokale in der nichtersten Silbe fremd, und der Vokalschwund sowohl im Wortinlaut als im Wortauslaut umfasst u.a. die Fälle, in welchen Vokalreduzierung verschiedener Art in den genannten finnischen Dialekten in West-Ingermanland und in der wotischen Sprache gewöhnlich vorkommt. Der estnische Einfluss macht sich in den westingermanländischen Mundarten auch im Wortschatz bemerkbar, wofür es in den Kommentaren zu den Texten viele Beispiele gibt. Diese westingermanländischen Gebiete sind dem estnischen geographisch am nächsten benachbart gewesen, und dazu kommt, dass in diesen Gegenden viele Esten entweder ständig oder gelegentlich gewohnt haben, was alles den grossen Einfluss der estnischen Sprache erklärt.

Der starke Einfluss von einer fremden Sprache hat die etymologisch langen Vokale

der nichtersten Silbe im Finnischen auch anderswo verkürzt, und gerade in den Dialekten, wo der fremde Einfluss am stärksten ist, nämlich in den fi. Dialekten in Värmland in Schweden und in Nord-Schweden. Es ist wahrscheinlich, dass auch die Verkürzung der langen Vokale in südwestfinnischen Dialekten durch den Einfluss der schwedischen Sprache geschehen ist. Dass im Estnischen die langen Vokale der nichtersten Silbe jetzt immer kurz sind, dürfte sich auch durch den germanischen Einfluss (zunächst durch den niederdeutschen) erklären lassen, wie man auch schon früher gemeint hat (zuletzt Lauri Posti).

Die Sprachproben hat der Verf. in den Jahren 1950 u. 1951 bei den zur Zeit in Schweden wohnhaften Ingermanländern aufgezeichnet, die Mehrzahl, nämlich die Nummern 1—11 mit Hilfe des Magnetofons. Die meisten von den Texten, nämlich die Nummern 1—11 und 12: 1—9 repräsentieren die Mundart im Dorf Fyödrömaa im Kirchspiel Narwusi; Gewährsperson war die 70-jährige Valpuri Sirkkunen. Die Num-

mern 12: 10—11 repräsentieren die Mundart im Dorfe Kallivieri (Kallivere) im estnischen Ingermanland, die Nummern 12: 12—26 die Mundart der lutherischen Bevölkerung im Dorfe Ropsu und die Nummern 13 und 14 die Mundart der lutherischen Bevölkerung im Dorfe Kurkula im Kirchspiel Narwusi.

Die veröffentlichten Texte behandeln die folgenden Stoffe: 1. Ein Mann, der alle Sprachen verstand, 2. Über die Fischerei, 3. Das Vorzeichen einer Feuersbrunst, 4. Das Schafbockopfer in dem gr.katholischen Dorf Kotko (im Kirchspiel Narwusi), 5. Über die Anwendung der Birkenrinde und über die Wölfe und Bären, 6. Über das Backen, 7. Über das fi. Wort *virka*, 8. Hochzeitslieder, 9. *P a r a* bringt Reichtum, 10. Eine Erzählung über ein Gespenst, das sich Pfleger des Menschen nannte, 11. Die Gespenster des Hullu-Juho, 12. Rätsel, 13. Über die Geschichte des wotischen Dorfes Joenperä, 14. Wie man ein Boot baut, 15. Grüsse.

PERTTI VIRTARANTA